

Udgivet af Naturhistorisk Forening
for Jylland med Støtte af Undervis-
ningsministeriet.

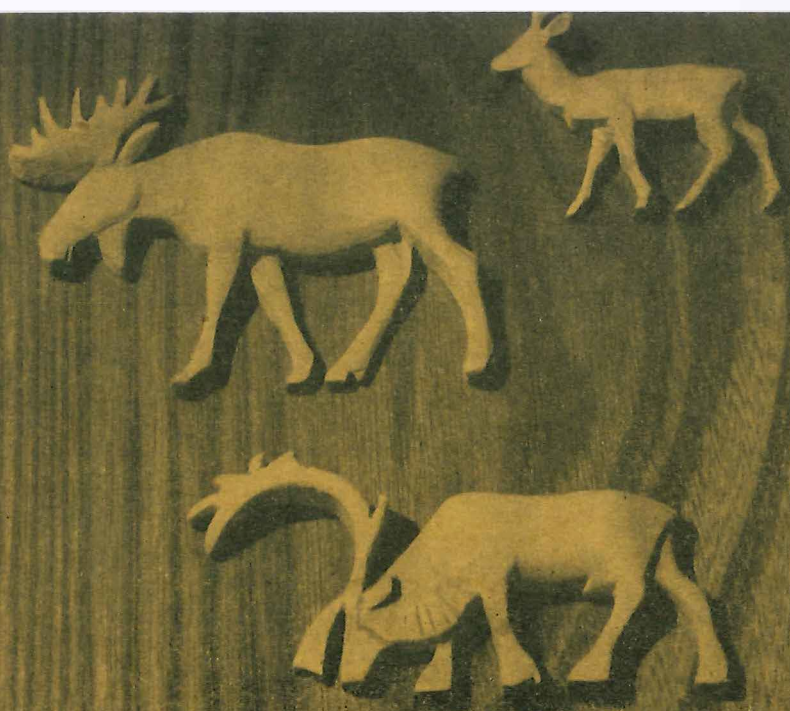
Tidsskriftet er Medlemsblad for „Naturhistorisk Forening for Jylland“, „Naturhistorisk Forening for Sjælland“, „Naturhistorisk Forening for Lolland-Falster“, „Naturhistorisk Forening for Fyn“, „Naturhistorisk Forening for Bornholm“ og „Lepidopterologisk Forening“

REDAKTION: SIGFRED KNUDSEN

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN, KØBENHAVN

CLEMENSTRYKKERIET

AARHUS 1953

Natur og Museum

Populær-videnskabelige småskrifter

Udgivet af

NATURHISTORISK MUSEUM, AARHUS

Udkommer med fire numre årligt.

Enkelte numre kr. 1,50. Abonnement kr. 5,00

Abonnenter får foruden tidsskriftet tilsendt meddelelser om „Søndagens filmserie“, ekskursioner, udstillinger, årsberetning m. m.

Museet er åbent hverdage (undtagen mandag) 10—17, søndage 13³⁰—17.

Kontortid 10—17. Tlf. Aarhus 9219

Diverse om storsommerfugle.

Af Skat Hoffmeyer.

Charmen ved at samle småsommerfugle er, at man kommer ind i en ung forskning: litteraturen er karrig, der er få medarbejdere, man ved ikke altfor meget om de dyr. Charmen ved at samle storsommerfugle er, at man kommer ind i en ældre forskning med en omfattende litteratur og mange medarbejdere herhjemme og i udlandet. Man kan virkelig sige en del om disse dyr. Det gælder både deres biologi, deres variation, deres formers arvelighed, deres udbredelse og forskydningerne heri, deres systematik og historien om deres navne.

De følgende artikler vil give et indblik i alt dette. De hænger ikke sammen, og de er skrevet hver for sig, hver af dem handler om sit lille problem. Jeg er ofte blevet spurgt, om jeg ikke snart er »færdig« med at samle storsommerfugle, om jeg ikke snart »har dem allesammen«. Det er jo et spørgsmål, som det ikke er nemt at svare på. Men jeg har sommetider spurgt mig selv, om der virkelig mellem disse 8–900 arter stadig vil være problemer nok til at fængsle een. Foreløbig er det dog gået meget godt!

1. Sommerfugl med en extra vinge.

På hjemvejen fra Randers den 11. september 1951 var jeg inde hos mine venner i Staudegartneriet. E. Hansen havde den aften taget en række *Xanthia gilvago* Esp. på sukkerlokning i haven. Et af exemplarerne, en ♀, havde en deformeret højre forvinge (fig. 1). Jeg havde lige læst Dr. Cockaynes gamle afhandling *Extra Wings in Lepidoptera* fra 1927 (Trans. Ent. Soc. London) og var straks klar over, at det var et af den slags tilfælde. — Det er et sjældent fænomen:

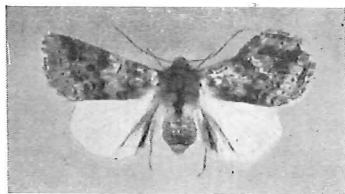

Fig. 1

Cockayne vidste fra hele litteraturen kun om 59 tilfælde. Men ganske vist: det vil ofte være dyr, som gør indtryk af at være »forkrøblede«, og derfor tager man dem ikke med.

Den extra vinge – eller de extra vinger – kan se højst forskellige ud. Oftest er det bare en lap, som hænger nedefor eller ligger over den normale vinge. Undertiden ser det ud, som om en vinge er blevet forstørret eller udvidet. Det er netop tilfældet med Randers-dyret. Cockayne afbilder en *Lasiocampa quercus* L. ♂ (fig. 3 her), der minder meget om *gilvago*'en.

Men det er ikke altid nemt at »bestemme« en sådan tilføjelse, og analyser af en række tilfælde har ført til forskellige resultater. W. Bateson opstillede den lov, at hos insekterne optræder extra lemmer (det kan være vinger, ben, følehorn osv.) som lemmepar – i sekundær symmetri med hinanden.

Fig. 2.

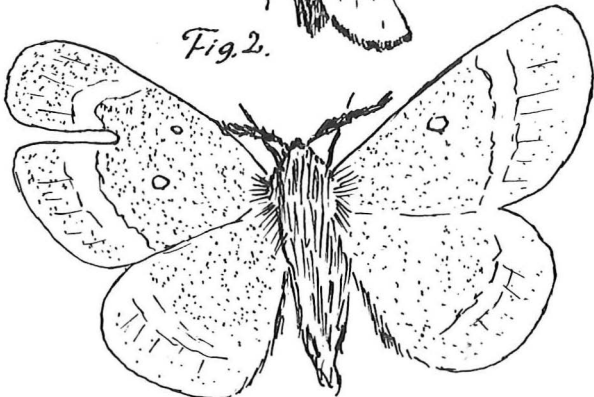

Fig. 3.

På British Museum findes en *Zygaena filipendulae* L., som er i fin overensstemmelse med denne lov (fig. 2). På højre side er der to extra forvinger; de er forenet ved basis og bevæger sig sammen, og de er vokset ud mellem den normale forvinge og den normale bagvinge. De to extra vinger ligger med kanterne

mod hinanden. Man kan sige, at den 2den forvinge er et spejlbillede af den 1ste, den 3die et spejlbillede af den 2den. De extra vinger er mindre end normale vinger; den mindste af dem mangler enkelte af ribberne.

Dette tilfælde er jo let at »bestemme«, man kan simpelthen se, hvad det drejer sig om. Det er vanskeligere, når det bare er en vingelap, med en enkelt eller nogle få ribber. Er det så en forvinge eller en bagvinge, og hvilken eller hvilke ribber drejer det sig om? Og hvad med Batesons lov? Cockayne beskriver og afbilder en *Earias biplaga* Walk., en afrikansk art. Den har en extra forvinge, en lille grøn en, nedenunder den normale på højre side. Den har kun to ribber. Men Cockayne holder på, at de begge er ribbe 1 – og at den extra vinge i virkeligheden er to, sammenvoksede og uægtelig højt ufuldstændige.

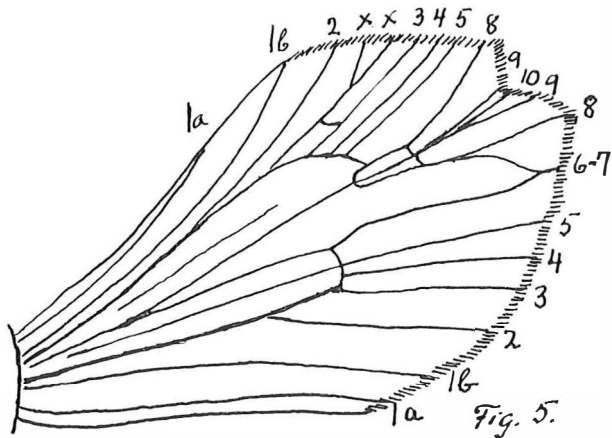
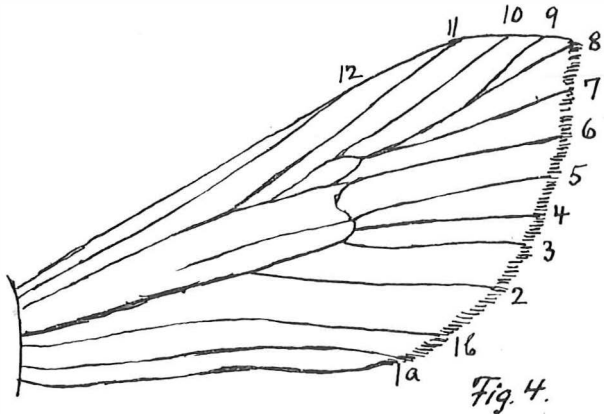
På samme måde fortolker han den omtalte *quercus* – og formodentlig med rette. Det drejer sig om den venstre forvinge (se fig. 3). Den nederste del er den normale vinge, lovlig lille, men med de normale 12 ribber. Men den øverste (mindre) del har 14 ribber. Der er ganske vist kun een midtcelle, men den må formentlig forstås som sammensmeltet af to, fra to extra forvinger i spejlforhold til hinanden. Cockayne tæller de 14 ribber således: ovenfra fra 12 til 6, derefter fra 6 til 12. På begge de extra vinger mangler altså 1 til 5.

Jeg var strax indstillet på at »bestemme« Randers-fænomenet i analogi hermed. Jeg måtte have ribberne at se, og det var i parentes bemærket vanskeligt. Vi prøvede at fotografere den på en infrarød plade, men det kom der ikke noget ud af. Så prøvede jeg at gennemlyse vingen og tegne den gennem mikroskop med tegneapparat; men det duede heller ikke. Til sidst måtte jeg pensle hår og skæl af undersiden (der virkelig var meget håret) og tegne den på fri hånd under lup – og så vende tegningen.

Jeg sendte denne til min gamle ven Cockayne og bad ham analysere den. Men han svarede ikke på det spørgsmål, og da jeg besøgte ham nu i vinter, kunde jeg ikke få ham til at sige sin mening om den. Den er også vanskelig. Fig. 4 viser det normale ribbeforløb i en *gilvago*-forvinge. Man lægger mærke til to ting: ribbe 1 er dobbelt: 1 a og 1 b, og der er en tillægscelle ovenfor midtcellens yderste ende.

Men så kommer vi til Randers-vingen: fig. 5. Man ser, at den »normale« vinge, forneden, ikke har fuldt ribbetal. Det er galt allerede med ribbe 6 og 7: de løber sammen indenfor sømmen. 11 og 12 mangler. Tillægscellen er gennemskåret af en ribbe; det er naturligt at forklare det som sammenstød af to vingers tillægsceller; men så er den »normale« vinges tillægscelle ganske vist trukket langt væk fra midtcellen.

Hertil kommer nu yderligere, at extra-vingens midtcelle er trukket påfaldende langt ud, og ved dens (på billedet) øverste ende er der endnu en tillægscelle. Den begrænses af en ribbe, der gafler mod sømmen: betegnet med $\times\times$. Disse omstændigheder tyder på, at extra-vingen virkelig er en sammensmeltning af to (rudimentære) vinger, altså i overensstemmelse med Batesons lov.

Men herimod taler to andre omstændigheder. Først vingens form. Den giver et umiddelbart indtryk af simpelthen at være een vinge, der ligger modsat den anden; de to vingekanter er sammenvoksede og sammenflydt. Dernæst de øverste ribber. Disse er tydeligt nok 1 a og 1 b. Og h v i s extra-vingen virkelig

var dobbelt, ligesom *quercus* (fig. 3), så skulde den øverste ribbe være 12.

Cockayne gjorde da også i sin afhandling opmærksom på, at adskillige af de 59 kendte tilfælde stred mod Batesons lov: der var tydeligt nok kun tale om een extravinge. Han afbilder en *Lycaena coridon* Poda, hvor der ovenpå den venstre bagvinge ligger en extra bagvinge (mindre) med undersiden opad!

Naturligvis må man i den slags tilfælde undersøge, om en extra-vinge ikke skulde have en, måske næsten usynlig, pendant. Der eksisterer en *Arctia caja* L., kaldet Gregsons *caja*, med to extra bagvinger på venstre side; den ene extra er større end den normale (som ganske vist er lille), men den anden extra er kun et lille kitin-fremspring.

I min numerering af Randers-vingen har jeg tydet den som een extravinge; men de to \times betegner muligheden af en anden fortolkning.

Men under alle omstændigheder: vi må have flere af den slags fænomener til undersøgelse! Man må ikke lade den slags dyr gå.

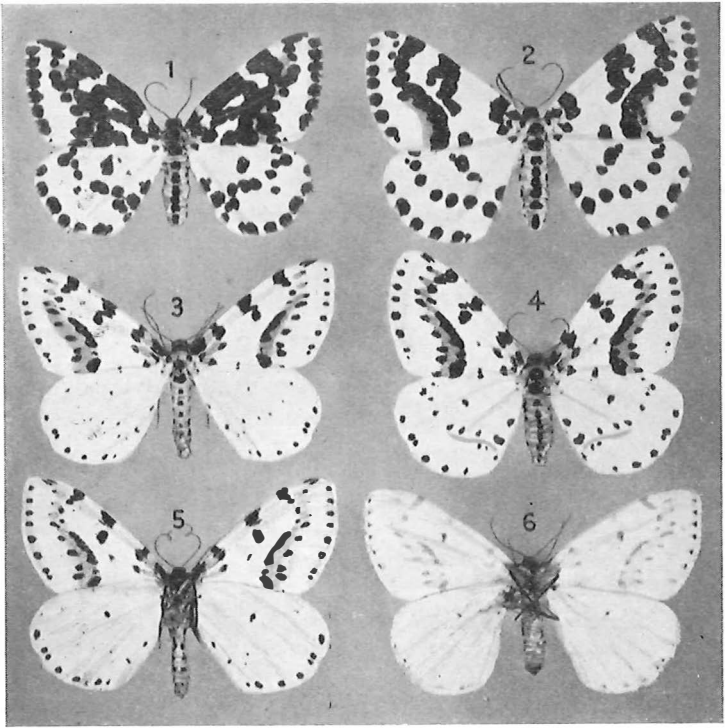
2. Harlekin i Aarhus.

I et anlæg i den sydlige del af Aarhus optrådte stikkelsbærmåleren *Abraxas grossulariata* L. i stor mængde i 1952 på nogle *Ribes alpinum*-buske. De blev opdaget af Chr. Søndergård, som hidkaldte Rich. Hansen; i fællesskab tog de for sig af retterne. Og det var umagen værd, da der var mange smukke former.

Mange eksemplarer havde forøget sorttegning. Selvom knap nok to var ens, gik afvigelserne i to retninger: dels i retning af pletternes forlængelse i ydre forvingehalvdel — henimod ab. *radiata* Raynor (se Målerbogen s. 228); dels (fig. 1) i retning af pletternes forstørrelse og sammenflydning i indre forvingehalvdel — henimod ab. *hazeleighensis* Raynor. Extremerne af disse to former blev dog ikke nået.

Nogle eksemplarer havde en svag gul linje på bagvingerne, svarende til den normale på forvingerne. Et enkelt smukt og mærkeligt dyr er afbildet som fig. 2; det kan måske betegnes som en variant af flere former med en kraftig tendens i retning af ab. *continua* Lpk. (sammenhængende sort bånd indenfor det gule).

Det mærkeligste var dog, at der blev taget en snes dyr, der gik i helt anden retning: lyse, stærkt reduceret sorttegning, *lacticolor*-lignende dyr (se De danske Målere tavle 11, 4). Blandt dem var mange ♂♂, så rigtige *lacticolor* kunde de jo ikke være: se samme bog s. 228: *lacticolor* er kønsbunden recessiv og forekommer normalt kun som ♀♀.

Det viste sig da også, at disse Aarhus-dyr var aberrationen »Q«. Den og dens arvelighed blev behandlet i 1916 af J. M. Woodlock i *Journal of Genetics*, og han kaldte den »Q«. Først i 1951 fik den et ordentligt navn i B. J. Lempkes hollandske katalog; han kaldte den ab. *paucisignata* Lpk.

På oversiden ligner den *lacticolor* meget stærkt; dog er de sorte tegninger en smule kraftigere, og grundfarven er rent hvid (*lacticolor* er flødefarvet). Men på undersiden slår den sorte tegning igennem, den er omtrent ligeså kraftig som på oversiden; hvorimod *lacticolor*-tegningen på undersiden indskrænker sig til midtpletten og en række ganske små pletter langs sømmen: fig. 6 — det er det samme dyr, hvis overside ses i Målerbogen tavle 11, 4. På billedet her er fig. 3, 4 og 5 »Q« fra Aarhus, fig. 5 undersiden; 3 og 5 er ♂♂, 4 en ♀ — bemærk dennes gule bagvingelinje.

Paucisignata er en simpel recessiv form — ligesom de fleste sjældne sommerfugle-aberrationer. Krydser man den med en

typisk harlekin, bliver resultatet lutter typiske — (at se til! de har jo tendensen til afvigelsen i sig). Men krydser man afkommet indbyrdes (det er det, der hedder de »rene linjer«), bliver resultatet $\frac{3}{4}$ typiske, $\frac{1}{4}$ af aberrationen, ligeligt fordel på $\delta\delta$ og $\varphi\varphi$.

Lacticolor er arvelighedsmæssigt et langt interessantere dyr. Dets forhold blev klarlagt i 1908 af L. Doncaster. Krydser man en φ af den med en typisk harlekin, bliver resultatet her igen lutter typiske (at se til). Og krydser man dette afkom (F_1 -generationen) indbyrdes, bliver resultatet (F_2 -generationen): $\frac{3}{4}$ typiske og $\frac{1}{4}$ af aberrationen, men disse sidste er alle $\varphi\varphi$. — Der skal meget til at frembringe en δ af denne aberration. Det kan ske i 3die generation (F_3) på følgende måde. I F_2 -generationen vil halvdelen af de typiske $\delta\delta$ have et skjult *lacticolor*-anlæg; og hvis en sådan δ parres med en *lacticolor*- φ , vil resultatet blive: halvdelen typiske $\delta\delta$ og $\varphi\varphi$, den anden halvdel *lacticolor*- $\delta\delta$ og $\varphi\varphi$.

De to aberrationer er altså begge recessive, vigende. For at blive til skal de (lad os udtrykke det groft) have dobbelt dosis: de skal have anlæget både fra faderen og moderen. Deri ligger på den anden side, at hvis både far og mor er *lacticolor*, bliver alle børnene det samme; hvis både far og mor er *paucisignata*, bliver hele afkommet *paucisignata*.

Men hvordan er forholdet mellem disse to aberrationer indbyrdes? De ligner jo hinanden så meget. — Der er naturligvis drevet masser af krydsninger og klækninger, og de 53 kasser med harlekin på musæet i Tring er en guldgrube til oplysning om denne art. Men da der ikke er publiceret noget yderligere om »Q«, skal jeg nøjes med at nævne en af Woodlocks egne klækninger fra 1914: *paucisignata* δ \times *lacticolor* φ . Resultatet: lutter typiske harlekiner! Men dette resultat var rigtigt nok. Her drejede det sig om en parring mellem to forskellige recessiver, og derfor blev afkommet heltigennem den dominante hovedform.

Noget andet er, at ligheden mellem de to aberrationer er så stor, at det er sandsynligt, at deres opståen er beslægtet. Man kan gætte på, at den skyldes en særlig »prik«! Men da arvegangen er forskellig, må denne »prik« ligge forskellige steder. Hos *lacticolor* er prikken kønsbunden, altså ligger den i kønskromosomet; hos *paucisignata* ligger den i et af de 54 andre kromosomer.

De to former er begge sjældenheder, men *lacticolor* er sjældnest. Fra Holland kendes således kun eet eksemplar, fra 1860. For *paucisignata* nævnes otte hollandske findesteder. — Hvad Danmark angår, har min tilbøjelighed til at indskrænke aberrationsnavnernes tal til det mindst mulige spillet mig et puds i Målerbogen. Det lyse eksemplar på textbilledet s. 228 er en *paucisignata*.

cisignata, og dermed falder Aarhus foreløbig bort som findested for *lacticolor*. Derimod er den smukke *lacticolor*-♀ på tavle 11 god nok. Den er fra Als og blev allerede afbildet i Flora og Fauna 1935, og her ses altså undersiden som fig. 6. Hvordan det er med dyrene fra Ribe og Hornbæk, ved jeg ikke.

Men hvordan vil Aarhus-kolonien arte sig i år?

3. Lempkes katalog og Hollands storsommerfugle.

Fra 1936 til 1952 har B. J. Lempke i Tijdschrift voor Entomologie offentliggjort en fortegnelse over Hollands *Macrolepidoptera*. Den indtager en særstilling mellem alle faunaer ved sit store antal nybeskrivelser af aberrationer. Herved bliver bogen biblioteksmæssigt en kostbarhed, og det er beklageligt, at der kun eksisterer 80 eksemplarer af den (foruden hvad der måtte eksistere af de hele tidsskriftsårgange). Den er på 930 sider og kan indbindes i to bind; der er ikke trykt titelblad.

Hvad de nye navne angår, begynder det moderat med 17 indenfor dagsommerfuglene og 31 blandt »spinderne«. Men så ruller forfatteren sig ud i uglerne: 367, og i målerne går han næsten amok med 530 nye navne. Med sine tidligere navne, som naturligvis anføres her, er Lempke autor til ca. 1000 aberrationsnavne. Der er et vist system i denne navngivning, og mange navne går igen: *approximata*, når linjerne nærmer sig hinanden, *tangens*, når de berører hinanden, *brunnescens*, når farven er brun, *lutescens*, når den er gul, osv.

Der er i Amsterdam fortrinlige biblioteksforhold, og forfatteren har haft lyst til at gå til bunds i utallige ældre aberrations- og arts-beskrivelser. De kan findes både i de gamles værker og i alverdens tidsskrifter. Vi må være taknemlige for at have hans egne 1000 og andres flere tusinde navne og beskrivelser samlet på eet sted. Engang imellem har man nemlig brug for et aberrationsnavn! Men iøvrigt kan det ikke nægtes, at i det daglige liv går dette navne-mageri langt ud over, hvad en almindelig samling kan gabe over. Selv en musæumssamling vil ikke være interesseret i 33 navne på harlekin-former eller 40 på *secalis*.

Abrerationerne er i de sidste tiår kommet i helt nyt og interessant lys på grund af deres arvelighed. Vi kommer nok til at drøfte mange af dem under det synspunkt, og så vil det være bekvemt, at vi nogenlunde let kan få at vide, hvad vi skal kalde dem.

— — —

Selvom vægten i dette katalog meget ensidigt ligger på aberrationsnavnene, giver bogen også andet stof. Af de forskellige nærstående arter gives der genitaltegninger; så svulmer fremstil-

lingen pludselig enormt op. Ellers kan man ikke bestemme arterne efter denne bog. Biologien er yderst nødtørftig. For de i Holland sjældne arter gives der besked om udbredelsen i nabolandene; i så fald begyndes der i reglen med Danmark. Her har jeg selv i årenes løb været leverandør; enkelte af mine oplysninger er misforstået (*suffumata* forekommer i Danmark kun i Jylland; det kan jeg umuligt have sagt), og nogle er forældede.

Da de nye faunaer for Pommern og for Sverige var afsluttede, omtalte jeg dem udførligt her i tidsskriftet (1940 s. 17; 1944 s. 12), idet jeg sammenlignede dem med den danske. Det kan have interesse at gøre det samme nu. Sverige har ca. 100 arter mere end vi, Pommern også ca. 100. Holland har kun ca. 20 flere end Danmark. Det betyder naturligvis ikke, at hollænderne har alle vore arter plus 20; nej, de har ca. 110, som vi ikke har, men vi har ca. 90, som mangler i Holland. Fordelingen er ganske mærkelig. Holland har ca. 10 flere dagsommerfugle, ca. 10 flere målere og et dusin flere »spindere«; til gengæld har vi et plus i uglerne: et dusin.

De hollandske arter, som vi mangler, er navnlig dyr med en sydligere udbredelse, færre med vestlig. Men naturligvis er det af størst interesse for os at få kastet lys over vor danske fauna, og så synes følgende punkter at være værd at fremhæve. Jeg skal nævne en del dyr, men nøjes med artsnavnene.

Først er der en pudsighed: i en række tilfælde har hvert af vore lande sin af to nærstående arter. Jeg nævner først den hollandske: *palaemon* – *silvius*; *velitaris* – *melagona*; *processionea* – *pinivora*; *coenosa* – *abietis*; *olivana* – *candidula*; *lucida* – *luctuosa*; *griseata* – *farinata*; *polycommata* – *sertata*; *multistri-garia* – *parallelolineata*. Det er ligefrem korresponderende arter. Som et rent kuriosum virker *eupithecieerne*; Holland mangler 7 af vore og vi 7 af deres.

Dernæst er der nogle særlig massive forskelle. I dagsommerfuglene har Holland en række »bredpander«, som vi mangler. Det samme er tilfældet med *psychiderne*. Derimod har Holland kun to *Zygaener*: *trifolii* og *filipendulae*; der er færre solskins-timer end i Danmark. Helt overvældende virker det, at 7 af vore *Cucullier* mangler i Holland, som til gengæld får kompensation gennem en række arter af *Conistra*-gruppen.

Fremdeles mangler Holland en række af vore danske arter, hvor forklaringen er ligetil: det er nordlige og østlige arter. Især de nordlige er vi her i landet glade for. De vigtigste af dem er: *fuscobulosa*, *subrosea*, *alpicola*, *speciosa*, *crinansensis*, *cordi-gera*, *bractea* (hollandsk erstatning i *ni*), *sororiata*, *cognata*, *caesiata*, *subhastata*, *pupillata*, *ruberata*, *carbonaria* (hollandsk erstatning i hele tre arter af *Aspilates*, men vi vilde ikke bytte). Vi

kalder de fleste af disse arter relikter fra en kold fortid; Holland mangler imidlertid også *depuncta*, som vist er reliket fra en varmere tid. — Som østlige arter kan nævnes: *fugax*, *filigramma*, *leineri*, *celsia*, *adultera* (Holland har *electa*), *asclepiadis*, *tentacularia*, *deversaria*, *Arichanna melanaria*. Af vore 4 naur-dyr mangler Holland de 2: *plumigera*, *inturbata*.

En række særlig tiltalende plus til os: *mnemosyne*, *lucina*, *virgaureae*, *amandus*. Lad mig fortsætte lidt endnu: *chi* og *polymita*, *Brephos nothum*, *Sterrrha pallidata*, *Eustroma reticulata*, *Siona lineata*. Og Lempke siger, at han aldrig har set et hollandsk eksemplar, som han vilde mistænke for at være *crepuscularia*; det er altsammen *bistortata*. Endelig et helt ubegribeligt hollandsk minus: hvorfor i alverden mangler *stigmatica*?

4. „Utålelig forvirring“.

Danske samlere vil have lagt mærke til, at vor smukke store perlemorfugl *adippe* i de senere år undertiden kaldes *cydippe*. Efter begge navne plejer der at stå et L., hvilket vil sige, at de er givet af Linné. I 1761 kaldte han en af de svenske perlemorfugle *cydippe*; men i 1767 flyttede han dette navn over på en orientalsk art af en helt anden gruppe. Samtidig døbte han perlemorfuglen om til *adippe*. Det var naturligvis uartigt af ham, men han kendte ikke nomenklaturreglerne.

Dog, det gik meget godt i 150 år. *Adippe* var *adippe*. Men så kom reglerne. Og for 40 år siden tog italieneren Verity fat på *adippe*-navnet. Det var startet på ureglementeret grundlag! *Cydippe* havde jo prioriteten, og den skal gælde efter reglerne. Men hvad var »*cydippe*«? I Linnés samling, som står i Burlington House i London, findes der to ♂♂ etiketteret »*niobe*«; de har ingen sølvpletter på undersiden og er altså, hvad vi plejer at kalde ab. *eris*. Endvidere er der et eksemplar, som er etiketteret »*cydippe*«; men det er en *niobe* med sølvpletter, altså nominat- *niobe*.

Alt dette var jo slemt, når man er mere øm om reglerne end om dyrene — og samlerne! Verity gik på opdagelse i hele den gamle litteratur for at finde et »gyldigt« navn. Den jagt kan vi lade ham beholde. Men efter 40 års forløb har han indset, at han havde bragt forvirring i det hele. Han fandt sammen med to englændere og tre amerikanere (eller de fandt sammen med ham); de startede en aktion for genoprettelsen af navnet *adippe*. Der skal gøres ende på »den utålelige forvirring, som så længe har hæmmet studiet af arterne«.

De seks herrers aktion blev trykt ifjor i Bulletin of Zoological Nomenclature. Især de tre europæere gør udførligt rede for

adippe's navnetragedie. En enkelthed er af særlig interesse for os danske. De to Linné-navne er som nævnt fra 1761 (*cydippe*) og 1767 (*adippe*). I de mellemliggende år er navnet *cydippe* imidlertid brugt af to danske forfattere: Brünnich i Pontopidans danske atlas i 1763 og Müller i Fauna Fridrichsdalina 1764. Hvis de nu virkelig har tænkt på den rigtige *adippe*, så er det ikke så godt for aktionen.

Hvad gør de tre herrer? De skriver til »Universitetets Zoolo- giske Museum, Copenhagen«, til dr. Tuxen, og spørger om hans mening om de to gamle danske noteringer. Det er i sin orden; dr. Tuxen er embedsmand for musæets sommerfugle. Derimod er det ikke i sin orden, at dr. Tuxen »konstaterer«, at *adippe* »aldrig er fundet i Danmark«, hvorfor Brünnichs opførelse af arten »må skyldes en bestemmelsesfejl«.

Sådan kan det gå, når man fra udlandet henvender sig på offi- cielt sted. Det havde været bedre, om de fremmede herrer havde rådspurgt sidste udgave af Roms danske atlas, der er udgivet af dr. Tuxen. Her vilde de have fundet *adippe* uden bestemmelses- fejl (sådanne er i denne pæne lille bog forbeholdt andre arter).

— — —
Jeg har set de to gamle landsmænd efter. Hos Brünnich har vi kun navnet *cydippe* med tilføjelsen Fn. Svec. 1066; det sigter til Linné og hjælper os ikke. Müller er udførligere. Han anfører af denne gruppe: 1) *paphia*: »vingerne tandede, gule, sortplettede; på undersiden grønne med sølvstriber på tværs; i haven«. 2) *lathonia*: »vingerne tandede, gule, sortplettede; på undersiden med 37 sølvpletter; på marken«. 3) *aglaia*: »vingerne tandede, gule, sortplettede; på undersiden med 21 sølvpletter; i haven«. Det er altsammen meget godt. Men så kommer 4) *cydippe*: »vin- gerne tandede, gule, sortplettede; på undersiden med 23 sølv- pletter; på enge.« 5) *niobe*: »vingerne tandede, gule, sortplet- tede; på undersiden med blege pletter og med tre sølvfarvede øjepunkter; på engen.«

De gamle skrev latin, vi må diskutere nogle af ordene. Grund- farven har jeg i alle 5 tilfælde oversat ved »gul«; men om de 3 første bruges *fulvus*: rødgul, om de 2 sidste *luteus*: et mere tvivl- somt ord, der spænder fra orangegul til bleggul. Er denne veks- len med vilje? I så fald tyder det vist på, at både 4 og 5 er *niobe*. Er *niobe* ikke oftest lidt mindre rødgul end *paphia*, *lathonia* og *aglaia*? Nr. 5 er i så fald en *niobe* uden sølvpletter, den, vi kalder ab. *eris*.

Men jeg holder ikke af lokalitetsangivelsen for 4 og 5. Det latinske ord er *pratium*. Englænderne oversætter det ved »field«, mark; men jeg vil holde på, at det skulde være »meadow«, eng. Og det er ikke så godt til *niobe*, der er et tør-bunds-dyr. Men

naturligvis kan nogle blomstrende tidsler nok lokke den ned på en eng. Og i Flora og Fauna 1948 s. 90 opgives både *adippe* og *niobe* fra Kattehale mose — altså mose og ikke så langt fra Frederiksdal.

Så er der sølvpletterne. Nr. 4 *cydippe* har 23. Passer det ikke bedre til *adippe* end til *niobe*? Naturligvis varierer *niobe* stærkt på dette punkt; den har ikke den skarpe forskel som mellem den sølvplettede *adippe* og den matte ab. *cleodoxa*. Alligevel: når *niobe* har sølvpletter, plejer der at være flere end 23.

Men hertil kommer endnu en ting. Jeg har det indtryk, at *adippe* er ved at brede sig. Her i Jylland er det sket i min tid, og Urbahns siger, at det samme er tilfældet i Pommern. Hvor langt var den overhovedet i 1764? Ved Frederiksdal?

Som man ser: det er næppe muligt at afgøre, hvad de to gamle danskere mente med »*cydippe*«. Det er endda mere usikkert end for Linnés vedkommende, jævnfør ovenfor.

— — —

Jeg fik ifjor et brev fra de to englændere, om jeg ikke vilde underskrive deres aktion til fordel for *adippe*-navnet. Der skulde sendes en adresse til nomenclatur-kommissionen med anmodning om, at den skulde bruge sin »fuldmagt« til at fastslå *adippe* og »undertrykke« alle andre navne om den. Jeg måtte svare, at jeg i et par tilfælde i mine bøger har opgivet brugen af de latinske navne (og brugt danske nødhjælpsnavne); min hensigt hermed har været at protestere mod »reglerne« på en måde, som vilde blive bemærket i udlandet. Så kunde jeg ikke med anstændighed skrive under på et bønsskrift til den kommission.

Jeg fjøede til, at jeg som amatør ikke føler forpligtelse til at være loyal imod »reglerne«. Samt at personlig vilde jeg aldrig kalde *adippe* for andet end *adippe*.

Men det mest forbløffende i denne sag er følgende. Her drejer det sig om en så ringe ting som forskellen mellem to hinanden så nærliggende navne som *adippe* og *cydippe*; det er kun tre bogstaver. Den orientalske *Cethosia* er så langt borte, at den faktisk ikke volder besvær. Alligevel taler de tre herrer om »den højeste usikkerhed og forvirring« og »den utålelige forvirring«, som så længe har »hemmet studiet af de pågældende arter«.

Hvad skal vi andre så sige?? Vi har tilfælde, som er meget, meget værre end dette! Tænk på Lempkes »opdagelse« m. h. t. *prasinana* og *bicolorana* (Uglebogen s. 293), som han dog selv sugede i sig, fordi den var forkert (se Målerbogen s. 317). Tænk, om den havde været rigtig! Ligeså rigtig som Nordstrøms opdagelse m. h. t. *pendularia* og *orbicularia* (Målerbogen s. 27). I dette sidste tilfælde er forvirringen allerede for længst utålelig, og den skal nok hemme studiet af de pågældende arter.

Det er vel for meget at forlange, at folk skal holde den slags opdagelser for sig selv. Man er jo altid barnligt stolt over en opdagelse og iler med at kundgøre den. Desuden risikerer man jo bare, at en anden gør den og kundgør den. Men jeg henstiller, at man, inden man offentliggør den slags opdagelser, samler underskrifter på en adresse til nomenklaturkommissionen om at bruge sin fuldmagt til at undertrykke dem!

I den her omtalte affære drejer det sig om en dagsommerfugl, og forvirringen er fundet »utålelig«. Men har vi, der kun samler natsommerfugle, mere robuste nerver end vore dagsamlende brødre? Hvorfor i alverden rejses der ikke aktioner for at få kommissionen til at undertrykke de »usikkerheder og forvirringer«, som virkelig hos os er langt mere utålelige, fordi de er langt mere forvirrende?

5. Mindre meddelelser.

Mere om *Earias vernana* Hb. — I tilslutning til Brandt Lassens og Kn. Juuls artikler i Flora og Fauna 1950 s. 149-52 kan jeg meddele følgende.

Jeg har gjort de samme erfaringer m. h. t. klækningen. Larver fra august klækkes således: enkelte samme år (indtil midt i september), hovedparten næste forår, enkelte næste august. Det er vel naturligt at tolke det som en hovedgeneration i juni og en partiel 2den generation i august. — Men eksemplarerne kommer så mærkeligt dryssende. Til eksempel: i vinter havde jeg som sædvanlig mine pupper i stuevarme. Sidst i februar klækkedes 25 *Epicnaptera ilicifolia* i løbet af 3 dage; *vernana*'erne kom derimod i løbet af marts-april-maj-juni-juli med halve ugers mellemrum.

Ny iagttagelse: fra Femmøller kom der mellem *vernana*'erne et eksemplar af den almindelige art *Earias chlorana* L. Den samlede litteratur (også min Uglebog s. 294) er ellers enig om, at den er monofag på pil. Denne var fundet på sølvpoppef.

Nye findesteder: Tunø og Skåne. Man undrer sig jo over, hvordan det lille spinkle (og lidt træge) dyr er kommet over havet. Det er nærliggende at gætte på, at den er kommet med sølvpoplerne, når de er blevet plantet, altså om vinteren, når bladene er faldet. De fleste af mine larver har forpuppet sig på bladene, adskillige på bladstilke, enkelte dog på kviste. — Til fundet i Skåne: jeg var sidst i august 1952 til kirkemøde i Lund. En eftermiddag var der en stor udflugt, men jeg havde tegnet mig for sent. Jeg fandt trøst hos min ven dr. Brugge, sprogmand; han foreslog at køre mig en tur i sin bil. Jeg sagde tak, kør mig til et sted, hvor der er sølvpopler. Han ringede til forskellige bota-

nik-autoriteter, som mente, at så måtte vi tage ned til Falsterbo. Men det var for langt, og jeg sagde: det behøves ikke, kør mig den nærmeste vej ned til Øresund. Da vi havde kørt et kvarter, sagde jeg: dér er de. Vi standsede og gik tilbage. På den første gren, jeg rakte hånden ud imod, sad der i endeskuddet en *vernana*-larve, fuldfed, forpupningsmoden, ny for Sverige! Min ven N. Burrau kom hjem til Lund et par dage efter; jeg beskrev mit fund og anbefalede ham at tage til Falsterbo. Dér var den også.

Euphyia bilineata L. i klitterne. I Målerbogen s. 135 f. omtales denne almindelige målers variation langs Jyllands vestkyst: dels nogle få mørke eksemplarer, dels en bleg form. Forholdet synes imidlertid at være temmelig interessant, at dømme efter nogle rækker dels fra Blåvand 1952 (i den alleryderste klit), dels fra Rømø 1953 (noget længere inde). Begge steder fløj dyrene ud fra gyvelbuske; ved Blåvand også i mængde mellem marehalmen.

Mange eksemplarer har grålige forvinger og gule bagvinger og kan betegnes som ab. *bicolor* Lempke. Det er et smukt dyr, meget afstikkende fra normale danske *bilineata*-rækker. Iøvrigt er den grå forvinge-tone ret forskellig. Naturligvis er *bicolor* ofte kombineret med *infuscata*-aberrationen: mellemfeltets rande mørke. *Bilineata* danner ofte ved linjernes sammenløb nogle øer i mellemfeltet; på normale eksemplarer er disse øer lidet iøjnefaldende. Men hvor linjerne som hos *bicolor* + *infuscata* bliver mørke, bliver disse øer iøjnespringende.

Det mest interessante ved disse *bicolor* (med eller uden *infuscata*) er imidlertid, at de allesammen er ♀♀. ♂♂'ne er enten normalt gule eller »små blege dyr«; ikke een vilde jeg kalde virkelig tvefarvet. Det tyder jo på, at formen ikke blot er bestemt af omgivelserne (en rent økologisk form), men tillige er arvelig.

Ifjor tog jeg en del æg, men larverne lykkedes ikke. I forvejen ved vi, at *infuscata*-formen er kønskoblet: kun i ♀'en. Det vilde være interessant, hvis det samme var tilfældet med *bicolor*-formen, som utvivlsomt tillige er en økologisk form.

Larven overvintrer, hvilket gør klækning besværlig. Men det må jo kunne gøres. Hvad vil der ske, hvis man fodrer afkom af *bicolor* med almindelig *bilineata*-kost (græs, snerre, skræppe osv.)? Hvad vilde der ske, hvis man fodrede dem med gyvel eller med marehalm? Vilde *bicolor*-formen overhovedet holde sig, hvis den blev klækket i Aarhus eller Odense eller København?

Endelig igen *Eupithecia virgaureata* Dbld.! Arnau Møllers eksemplar fra Fjeldskov 1946 er nu ikke længere det eneste danske. Den 2. juni i år samlede Skovgård-Christensen og jeg en del

eupithecier i Hals nørreskov. Der var *satyrata* og *vulgata* og *plumbeolata*, og så fløj der nogle små »*castigata*’er«. De var lidt mere affløjne, end *castigata* bør være den 2. juni, og de viste sig altså også at være den højt begærede og ivrigt eftersøgte sjældenhed.

Det var altså *castigata*, de lignede, ikke *satyrata*! På dette punkt har Juul og jeg været uenige i årevis. Men iøvrigt tror jeg nu, at jeg kan kende dem. Et lille spinkelt dyr. Bagkroppen påfaldende lang. ♂’ens følere langhårede. Den ydre mellemlinjes vinkel skarpere end hos *castigata*. Dobbeltlinjerne fine og tæt ved hinanden. Tilbøjelighed til ribbeprikker. Tydelig midtplet. Genitalorganerne er jo umiskendelige, men det er en sag for sig.

Ringspinderen *Malacosoma neustria* L. ab. *confluens* Selys. Der blev afbildet to ♂♂ fra Bornholm i F. F. 1952 s. 47. Den 10. juli i år tog jeg en ♂ i Tinning skov (Frijsenborg); mit eksempel er symmetrisk, men endnu mere udpræget end de to bornholmere: de to linjer er blevet til een blot med et hul i øverste og et hul i underste vingehalvdel. Jeg har været på stedet med kviksølvpæren et par gange siden, men ikke genfundet formen. Ringspinderen kommer først til lys ved 23-tiden, og jeg har aldrig set en ♀ af *neustria* på lys, derimod nok af *castrensis* L.

Formen blev beskrevet i det belgiske tidsskrift Ann. Soc. Ent. Belge 1857 af Selys. I det hollandske Tijdschr. v. Ent. 1907 afbilder Oudemans tre ♀♀ af den — i forskellige varianter (også *fracta* Tutt: båndet brudt, på venstre vinge). Den er dog ikke omtalt i Lempkes hollandske katalog.

Jeg har spurgt dr. Cockayne, om man i Tring ved noget om dens arvelighed. Det var jo i det hele taget interessant at vide noget om arveligheden af den almindelige ringspinders mange former: den gule, den røde osv. (se Spinderbogen s. 94). Dr. Cockayne skriver:

»Vi har en klækning eller en del deraf bestående af brudtbandede eller smal-bandede gule ♂♂ og de tilsvarende blege ♀♀. De blev klækket af en mand, som uddrog en ren stamme af gule *neustria*, — han havde også de brudtbandede, sammenflydende og dem med linjerne meget nær ved hinanden. Men da han døde, var der ikke en optegnelse om, hvordan han havde båret sig ad. Vi kunne måske have fået besked om arvelighed af farve, form og tegning. Nu ved vi ingenting. Det er en skam, at sådan god klækning er smidt bort — set fra den videnskabelige erkendelses synspunkt.«

Boarmia repandata L. ab. *conversaria* Hb. Denne smukke form er afbildet i Målerbogen tavle 17, 16, og i teksten (s. 287) hedder det, at den kan forekomme både på mørkegrå og på hvidgrå grundfarve. Mere ville jeg ikke sige dengang, da man i England endnu ikke var sikker m. h. t. arvegangen.

Den grå form med mørkt bånd blev afbildet af Hübner for 150 år siden. Ca. 100 år efter blev den hvide form med mørkt bånd afbildet af Barrett og South (tavle 134, 8); i 1950 fik den sit særlige navn: ab. *mendeli* Williams.

Når H. B. Williams opkaldte den efter Mendel, skyldes det, at hans klækninger tydede på, at den var en ren mendelsk spaltningform. *Conversaria* (den grå) synes at være den dominante heterozygot imellem den almindelige *repandata* og ab. *mendeli*. Det havde allerede vakt mistanke, at *mendeli* kun var fanget, hvor *conversaria* var forholdsvis almindelig (Rosshire i Skotland, North Devon i England).

Dr. Cockayne foretog et par klækninger, som talte for rigtigheden af Williams' teori. Hans larver led høj dødelighed i den våde vinter 1951, men en klækning fra *conversaria* ♂ × *conversaria* ♀ kom til at se sådan ud:

7 *repandata* : 10 *conversaria* : 6 *mendeli*.

Jeg har set disse *mendeli* i Tring, og de er meget, meget smukke: sort-hvide.

Litteratur: Entomologist's Gazette 1950 og Entomologist's Record 1951. Når denne meddelelse fremkommer nu, skønt de engelske klækninger som sagt var lovlig fåtallige til at være helt overbevisende, skyldes det, at *conversaria* nu er fundet i Jylland, og herom fortæller finderen følgende:

Vi var et selskab af sommerfuglesamlere, der d. 14. juli kørte til en udmærket lokalitet, en mose i Løvenholm skov på Djursland. Kl. 2 var flyvningen holdt op, og vi gjorde klar til hjemkørsel, da en lille ♀ af *Boarmia repandata* ab. *conversaria* langsomt dalede ned på lagenet ved min lygte. Det er første gang denne aberration er fundet i Jylland. I øvrigt kun kendt fra Bornholm, Sjælland og Møn.

Aarhus 25. 7. 53.

N. P. Nielsen.

Nogle fugleagttagelser fra Skotland juni 1951.

Af *Niels Schou.*

Skotlands paa mange maader interessante fugleliv er i Danmark betydeligt mindre kendt end Englands. En artikel derom vil derfor formodentlig være af interesse i danske ornitologiske kredse, saa meget mere som Skotland p. gr. a. den valutamæssige lettelse for rejser til Storbritannien nu bliver besøgt af mange flere danske turister end tidligere.

Mine meddelelser byder ikke paa nogen nyheder, lige saa lidt som de paa anden maade tjener noget specifikt videnskabeligt formaal, men maa blot ses som udtryk for en fugleinteresseret amatørs glæde over at se nye arter og fortælle derom til andre fuglevenner. Hovedvægten vil derfor ogsaa blive lagt paa arter, som er mindre alm. eller sjældne i Danmark.

Medens Danmark er markernes, bøgeskovenes og de lave sandstrandes land, er Skotland de øde heders, højdernes og klippekysternes land. Dette præger fuglelivet. Hvor Danmarks karakterfugl er Lærken, er Skotlands Hjejlen og Storspoven, hvis enstonige piben og melodiske fløjten høres overalt i landet paa de grønne faaregræsgange og oppe i de brune vidtstrakte heder mellem højderne. Her træffes ogsaa den rødbrune skotske Rype, Grousen, skotske jægeres yndling. Over det bølgende sydlige grænseland mellem Skotland og England kan Mosehornuglen nogle aar ses ret talrigt jagende over hederne i dagslyset paa sine lange, smalle vinger, og paa de milevide, øde og ensformige tundraer mod nord findes bl. a. Hvidklire, Graasisken og Sortstrubet Bynkefugl og i søerne Rød- og Sortstrubet Lom. Den pudsige Vandstær findes spredt overalt i landet ved større og mindre floder og elve, ja selv ved de mindste bjergbække, blot de har tilstrækkelig kraftig strøm. Langs alle veje med træer, især i Syd- og Mellemskotland, er Raager og Alliker meget almindelige, ogsaa Skader ses, og Ravn findes temmelig spredt men ret jævnt fordelt over det meste af landet, mod nord næsten talrig.

Mod forventning er Skotlands Rovfugle et temmelig trist kapitel. Man kan mange steder rejse længe uden at se en Rovfugl, og de, der træffes, er de fra Danmark velkendte arter, bortset fra Vandrefalk, som ikke kan siges at være alm., og Kongeørn, som er ret sjælden. Glente, Havørn og Fiskeørn er uddøde, og Duehøg eksisterede kun tidligere som indført, skønt der for de sidste 3 arter findes talrige baade velegnede

og fredelige lokaliteter. Skotlands fattigdom paa Rovfugle, navnlig de større vildtædende arter, er saa meget mere ejendommelig, som landet vrimler med vilde kaniner, der overalt underminerer jorden med deres huller og gange og gør stor skade paa afgrøderne.

Maaske forklares den baade arts- og mængdefattige rovfuglebestand i Skotland til en vis grad ved, at Skov er sparsom i landet, ikke mindst efter den sidste krigs hærgende hugst, og længe vil det sikkert vare, før Forestry Commission's storstilede beplantningsplaner for alvor vil bære frugt. Den meste skov er blandingsskov og huser i det store og hele de samme fuglearter som danske blandskove, dog er Tjur og Urful adskillige steder ret almindelige, især hvor der findes godt med naaletræer. Misteldrossel træffes overalt i skove, parker og haver, og oppe ved trægrænsen lyder Ringdrosslens tre lige høje sprøde fløjtetoner.

Vandrer man op i det skotske højland og bestiger det rigtige højfjeld over 1000 m grænsen, kan man træffe Kongeørn, Ravn, Pomeransful og Snespurv, der dog alle kun er spredt forekommende, hvorimod Fjeldrypen er almindelig og overalt lader sin sære skraldeagtige advarselsskurren høre, naar den skræmmes op og stryger hen over fjeldsiden paa skiftevis surrende og stive vinger.

Og saa er der alle de større og mindre søfuglekolonier med deres myldrende leben, som med mellemrum findes rundt langs alle de skotske klippekyster. De skal beskrives nærmere i det følgende.

Dette er i store og meget grove træk det umiddelbare indtryk, en dansker faar af det skotske fugleliv.

I det følgende skal der gives en nærmere beskrivelse af fuglelivet paa fire af de steder, jeg havde lejlighed til at iagttage lidt nøjere, i Sydøstskotland, i det nordligste Skotland, i det mellem-skotske højland og i Vestskotland, men først skal den bemærkning forudskikkes, at foraaet 1951 overalt i landet var en maa-ned forsinket, og mange af de arter, jeg iagttog paa yngleplads, var da ogsaa meget sent paa færde i deres ynglebestræbelser.

St. Abbs Head og Bass Rock 29. maj—1. juni.

St. Abbs Head er et lille forbjerg i Sydøstskotland, der skyder sig ud mod øst i Vesterhavet. Dets højeste punkt naar 100 m, hvor et fyr er anbragt, og det afgrænses paa landsiden af en lang grøn dal med en ferskvandssø, medens det paa søsiden falder brat ned i havet i stejle klipper.

Bortset fra søfuglene var fuglelivet ret magert. Engpiber (*Anthus*

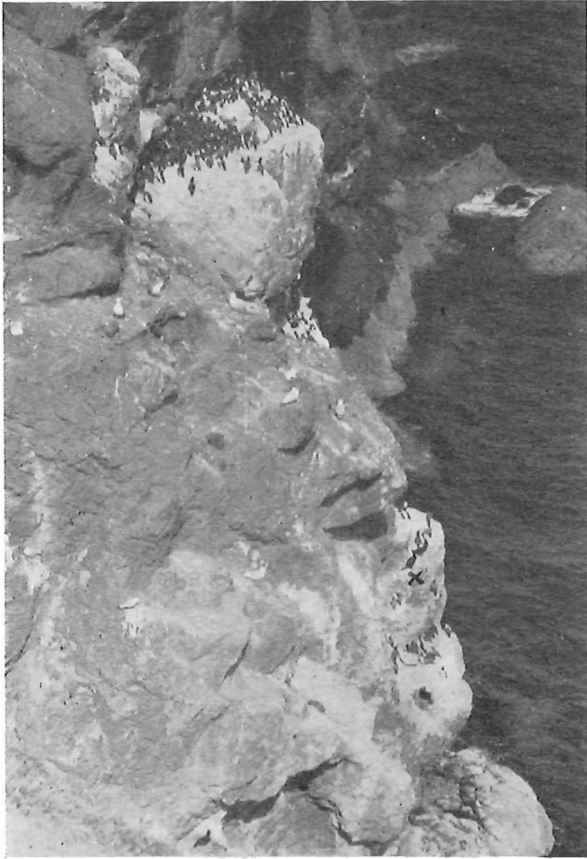

Fig. 1: Lomvier, Rider, 2 staaende (over mærket ×) og 2 rugende Topskarver. St. Abbs Head. Forf. fot.

pratensis (L) og Digesmutte (*Oenanthe oenanthe* (L)) dominerede her som overalt i baglandet bag de skotske klippekyster. En enkelt Spurvehøg (*Accipiter nisus* (L)) traf jeg paa n. f. fyret, men Vandrefalk (*Falco peregrinus* (Tunst)), der skal kunne ses her jævnligt, saa jeg ikke. Skærpiбере (*Anthus spinoletta littoralis* (Br)) var ret talrige baade højt og lavt i klipperne, og der var lejlighed til at sammenligne dem med Engpiberne oppe ved klippekanten, hvor den ene art afløser den anden. Klippedue (*Columba livia* (Gm)) fandtes paa en mindre klippe lige s. f. fiskerlejet St. Abbs. De optraadte dog ikke her i større tal, og de fleste var tydeligvis blandingsformer m. tamduer af nærtstaaende racer.

Paa de fleste af klipperne saas en del søfugle, men de to største fuglefjelde var en nordvest-exponeret klippevæg n. f. fyret og en sydøst-exponeret s. f. fyret, begge høje og lodrette og med lange vandrette hylder. Især den sidstnævnte undersøgtes omhyggeligt paa en længere klatretur i bagende sol over den hvide, men heldigvis dovne brænding ved klippens fod. Den skarpe zonedeling mellem arterne i fuglefjeldet, som man ofte læser om i litteraturen, saa jeg hverken her eller andetsteds. Dog var det tydeligt, at Sølvmaage, Lunde og delvis Mallemuk og Ride foretrak den øverste del af fjeldet, Topskarv fortrinsvis den nederste, og Tejst, som ikke observeredes her, altid den allernederste del, medens Lomvier og Alke fandtes fra øverst til nederst.

Lomvierne (*Uria aalge* (Pont)) var blandt søfuglene langt i overtal. Paa alle hylder og fremspring sad de i tætte skarer, ofte formelig presset op ad hinanden (fig. 1). Der var en stadig uro, en gaæn og kommen, en gøren og laden ud over kanten — som var mindre behagelig, naar man sad paa hylden nedenunder med kikkert og kamera — en knurren, gøen og brægen, en kiven og kærtagnen, som gjorde det meget fornøjeligt at se paa, især da de uden sky lod sig betragte paa nært hold. Naar parring fandt sted under stor basken, deltog hele samfundet som ivrige tilskuere med høje ophidselseslyde. P. gr. a. det sene foraar havde kun enkelte fugle faaet lagt deres ene aflange store æg og rugede det lige paa klippen uden underlag i den karakteristisk staaende stilling med ægget mellem benene. Adskillige Ringlomvier iagttoes blandt de almindeligt farvede, tilsyneladende parret med disse.

Midt imellem Lomvierne ynglede Topskarver (*Phalacrocorax aristotelis* (L)) i maasamfund fra 3—4 til 10—12 reder. De havde næsten alle æg, og magerne skiftedes til at ruger, medens den anden fiskede ud for fuglefjeldet lidt længere til havs end de fiskende Lomvier og Alke. Deres skinnende sorte farve, stærktgule mundvige og tydelige top (som dog kun findes i yngletiden) tog sig smukt ud i solskinet og adskilte dem fra Skarven (*Phalacrocorax carbo* (L)), som dog ikke fandtes her.

Alk (*Alca torda* (L)) var sparsomt repræsenteret; de var betydeligt mere sky end Lomvie og mere reserverede baade overfor andre arter og artsfæller. De fandtes oftest parvis spredt imellem Lomvierne, men altid mere for sig selv. Æglægning og rugning var endnu ikke begyndt. Deres helt sorte overordentlig distingverede kjolesæt adskilte dem selv paa lang afstand fra Lomviernes mere brunsorte, og paa nærmere hold saas det ejendommelige næb samt de elegante hvide striber paa næb, hovedsider og ryg. De sad ofte mere vandret paa klippen end Lomvierne, der, især naar de var nysgerrige, sad lodret op og ned; men paa vandet var stillingen den samme med skraat opadpegende hale og næb. Meget ofte saas de fiske efter den for denne art ejendommelige metode, nemlig paa linie, ligesom man fra højden kunne følge deres hurtige og ferme undervandssvømning straks efter neddykningen i det klare blaagrønne vand ved klippernes fod.

Søpappegøje eller Lunde (*Fratercula arctica* (L)) optraadte paa

grund af det forsinkede foraar endnu kun i ringe tal og i reglen enkeltvis. Senere paa aaret i den egentlige yngletid skal de her som andetsteds ved Skotland's kyster kunne vrimele i antal, og de bliver da næsten helt frygtløse, medens de nu var ret sky.

Malle muk (*Fulmarus glacialis* (L)) var meget almindelig og fandtes fordelt over alle klipper ofte baade højt og lavt; i reglen ynglede flere i nærheden af hinanden, uden at man dog kunne tale om kolonier. Malle mukens stadige flugt langs den klippevæg, hvor den yngler, er ofte beskre-

Fig. 2: Rider paa rede. St. Abbs Head.

Forf. fot.

vet, og den er ogsaa elegant, men elegantest er dog dens glidende, sikre, beherskede flugt over det oprørte hav – vippende over og strygende langs bølgekamme og gennem bølgedale – ganske tæt over vandfladen. Navnet Stormfuglen føles træffende i denne situation. Malle muken er helt anderledes territorialt præget end alkefuglene og forsvare sit omraade ved dristig glideflugt tæt forbi forstyrren og stødvis fnysen gennem de to næseborsrør ovenpaa næbbet, og i nødsfald ved at udsende sin berygtede oliestraale, der dog udspyes gennem svælget. Alskillige fugle var i gang med rugningen af deres ene æg og lod sig herunder komme paa meget nært hold. Malle muken

breder sig aar for aar imod syd og er nu at træffe ved næsten alle skotske kyster.

Samlet i mindre kolonier ynglede de nydelige R i d e r (*Rissa tridactyla* (L)). Deres velformede reder var lavet af fin tang og foret med søgræs og laa i reglen med 1–2 meters mellemrum, ofte saa yderligt paa afsatsen, at halvdelen af reden ragede udenfor kanten (fig. 2). Riden er modsat Storm- m a a g e n (*Larus canus* (L)), som den ligner meget, kun lidet sky, selv om ogsaa den er ret stridbar overfor andre arter. Den er en stor ynder af ferskvandsbad, og en stor flok var altid at træffe sammen med adskillige Sølvmaager paa ferskvandssøen i dalen, hvor de badede, pudsede sig og hvilede. Riden optraadte talrigt her saavel som i de andre fuglefjelde, jeg besaa.

Det samme gælder S ø l v m a a g e n (*Larus argentatus* (L)), der her erstatter Storm- og Hættemaager, og som disse optræder som landfugl paa marker og ved gaarde, dog aldrig langt fra kysten.

Om eftermiddagen den 1. juni sejlede jeg med motorbaad fra North Berwick rundt om Bass Rock. Denne stejle og imponerende klippeø i Firth of Forth, der er en typisk horst, som med lodrette fjeldsider rejser sig op af havet til 300 m højde, har fra ældgammel tid været den mest kendte yngleplads for S u l e n (*Morus bassanus* (L)), der da ogsaa, som det latinske navn viser, har navn herfra. I R i n t o u l a n d B a x t e r : A vertebrate fauna of Forth, 1935, gives et kort og interessant rids af Sulens historie paa Bass Rock med litteraturhenvisning, og hvis man tør tro de beskrivelser af mængden, der angives i de gamle kilder, maa Sulen have været overordentlig talrig her i tidligere tid. I 1948 opgaves tallet paa ynglende Suler til 4800, og motorbaadføreren, der syntes godt inde i øens ornitologiske forhold, fortalte, at deres antal er stigende. Da motorbaaden rundede øen lige inde under klippesiderne, fik man lejlighed til paa nært hold at beundre fuglene, der havde alle stadier af afkom fra æg til store unger (fig. 3). Denne motorbaadtur, der koster 2½ sh. (2,50 kr.), bør ingen fugleinteresseret skotlandsfarende forsømme. Foruden Suler var alle de samme søfuglearter som paa St. Abbs Head til stede her, Lunder dog i større antal. Desuden fandtes her en mindre bestand af ynglende S i l d e m a a g e (*Larus fuscus* (L)), og enkelte S v a r t b a g e (*Larus marinus* (L)) saas, men de ynglede ikke her. Endnu blot et par ord om Sulens fiskefangst, som jeg havde lejlighed til at følge i længere tid i kikkert fra toppen af St. Abbs Head den foregaaende dag. Ca. 400 m ude fra kysten fiskede her i et par timer en stor flok Suler fordelt i smaa flokke paa en strækning af ca. 1 km. Fra 30–40 m højde styrtede først en, saa flere, saa mange af de store fugle sig lodret ned i havet med sammenfoldede vinger som sylespidse torpedoer og forsvandt med høje sprøjt under vandet i 5–15 sekunder. Det var et pragtfuldt syn med de store hvide dykkende Suler i solskinnet ude over det blaaglitrende hav.

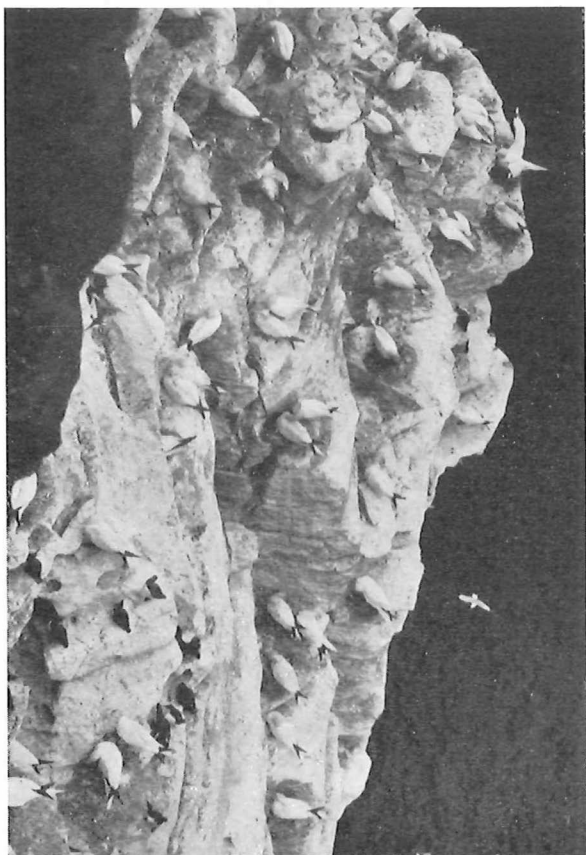

Fig. 3: Suler med æg og unger og nogle Lomvier. Isle of Noss. Forf. fot.

Shetlandsøerne 8.—12. juni.

Denne øgruppe i Atlanterhavet n. f. Skotland minder i mange henseender, ogsaa m. h. t. fuglelivet, om de nærliggende Færøer. De er dog meget lavere end Færøerne, og selvom deres natur er smuk og særpræget, virker den monoton. De bestaar af brune kullede højder afbrudt af grønne dalgange, mange søer, ingen træer, og saa langt øjet rækker ses fjorde, vige, skær og øer.

Hovedøen er ret fuglefattig, dog er sydspidsen, Sunburgh Head, et udmærket observationssted i træktiderne, og mod nord er det sørige omraade n. f. Ronas Hill ret velbesat med Rødstrubet Lom (*Colymbus stel-*

latus (Pont)). Ravn (*Corvus corax* (L.)) findes spredt over hele øen, og Lille Regnspove (*Numenius phaeopus* (L.)) saa jeg flere gange. Nordlig Højle (*Pluvialis apricaria altifrons* (Br)) og Storspove (*Numenius arquata* (L.)) er ikke saa talrige som paa hovedlandet, men Engpiber og Digesmutte ses og høres overalt.

Isle of Noss 8. juni.

Øst for Shetlands hovedby Lerwick ligger den lille ø Noss. Den er $1\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ km, lav mod vest og fra midten stigende stejlt mod øst helt op til 200 m, hvor den falder brat af i havet i et mægtigt fuglefjeld. Den bebos i sommertiden af en hyrde med familie, et par hundrede faar og utallige fugle, hvoraf de mest markante er Sule, Storkjove og Alm. Kjove. Øens ornitologi er beskrevet af R. Perry: Shetland Sanctuary. Birds on the Isle of Noss, 1948.

Angaaende søfuglene, som i store skarer bebor klipperne mod øst, er ikke stort at bemærke. Alle skotske søfuglearter var repræsenteret her, endda i stor mængde, nu ogsaa Tejst (*Cepphus grylle* (L.)) nederst i fuglefjeldet i huller mellem skær og blokke; den kunne dog ogsaa træffes i jordhuller højere oppe. Dens engelske navn er Black Guillemot, men shetlænderne kalder den indbyrdes for »Tejstie«. Dens forekomst var almindelig rundt om Shetlands kyster, men jeg traf den altid ret spredt fordelt og aldrig samlet i kolonier. Den ringede Lomvie, der danner en klin med den almindeligt farvede, var betydeligt talrigere her end paa St. Abbs Head. Paa toppen af Holm of Noss paa østsiden af øen var en ret stor koloni af Svartbag, hvoraf de fleste var i gang med rugningen. Klippedue saas kun i mindre antal, hvorimod Skærpiber og Bjergirisk (*Carduelis flavirostris* (L.)) var talrige. De sidstnævnte, som jeg især traf ved kysten, mindede stærkt om Rødirisk (*Carduelis cannabina* (L.)) baade i udseende og væremaade, og som hos disse fulgtes han og hun altid troligt ad. Shetlandsstæren (*Sturnus vulgaris zetlandicus*) er en geografisk variation af *St. v. vulgaris*, hvilket i felten kun kan ses paa de udføjne unger, der er betydeligt mørkere end hos nominatformen. Den er meget almindelig overalt paa Shetland, hvor den p. gr. a. den totale mangel paa træer maa søge boligproblemet løst ved med stor opfindsomhed at finde brugbare redehuller i jordvolde, mellem sten, i gamle udhuse og skur og især i stendiger, der overalt genlød af ungernes piben. Shetlandsgrædesmutten (*Troglodytes tr. zetlandicus*), der ligeledes er en lokal underart, var ikke saa talrig som Stæren, men dog velfordelt og saas og hørtes overalt. I udseende kunne jeg ikke se nogen afvigelse fra den almindelige form, men sangen var tydeligt afvigende, mere varieret og fløjtende og med gentagne motiver. Ved veststranden af øen iagttoges paa nært hold 3 Stenvendere (*Arenaria interpres* (L.)), der afsøgte strandkanten i selskab med Rylere (*Calidris alpina* (L.)) og Præstekraver (*Charadrius hiaticula* (L.)).

De interessanteste fugle paa Noss var dog Kjoerne. Talrigst repræsenteret var den store brune og rovgridske Storkjove (*Stercorarius skua*

(Brünn)) med den hvide plet paa vingen, der især ses under flugten, og det kraftige sorte rovfugleagtige næb. Dens yngleomraade, der nærmest maa kaldes fjeldhede, laa fra 150—75 m o. h. midt paa den vestvendte skraaning og bestod af lyngklædt tørveterræn med tørre huller og tørre smaa-grøfter og enkelte højere græspolde, som var yndede æde-, hvile- og udkigssteder for Storkjoverne. Ynglesæsonen var netop begyndt, og territoriet forsvaredes heftigt mod alle indtrængende, og var man i nærheden af reden, angreb begge de store fugle fra ret stor højde med enorm fart og vældigt sus og hængende fødder under dykket.

Storkjoven tiltager paa Shetland stærkt i antal og udbredelse og burde efter manges mening holdes nede, da den er en særdeles glubsk fugl, der hovedsagelig lever af rov paa andre fugle, især søfugle, og sikkert virkelig gør en del skade paa dem, deres mængde til trods. Den er en eminent og udholdende flyver og færdes ofte langt fra ynglepladsen for at fiske, jage eller i kortere tid følge skibene. Den optræder da som regel parvis. I alle farvande i nærheden af Shetland vil man næppe undgaa at se den. Derimod finder jeg det bemærkelsesværdigt, at den sidste gang, jeg saa Storkjoven, var paa hjemrejsen den 28. juni om eftermiddagen, hvor jeg 25 km n. f. Hirtshals fyr observerede et par, der fulgte skibet et halvt minut og saa forsvandt i nordlig retning.

Den almindelige Kjove (*Stercorarius parasiticus* (L)) havde sit revir nedenfor Storkjoven ca. 75—20 m o. h. Da begge arter er udpræget territoriale, og zonegrænsen var skarp, havde jeg flere gange lejlighed til at se sammenstød mellem disse to mesterflyvere, der er lige vilde, dristige og røveriske. Farten var enorm., begge udstødte vilde hæse skrig, og hvad den ene havde i vægt og kraft, havde den anden i behændighed og lynsnar manøvreringsevne. Jeg saa dog kun spilfægterier mellem disse to arter; men de 3 hunner af Ederfugl (*Somateria mollissima* (L)), jeg jog af reder med æg, blev angrebet i flugten, saa store klumper af fjer spredtes flagrende efter hvert dyk; og da jeg senere skjult bag et dige saa dem tydeligt nervøse for æggenes skæbne vandre hurtigt tilbage til reden gennem lyn-gen, blev de atter udsat for styrtdyk, hvorunder de lagde sig paa maven og spærrede mod plageaanderne. Ogsaa Kjoven lever af rov, men gør dog langt fra saa megen skade som Storkjoven. Den mørke fase var her i overtal, og mørk og lys fase parret var almindeligt. Kjovens afledningsmanøvrer var meget udprægede; allerede naar man befandt sig et godt stykke fra reden, begyndte de at løbe haltende og vraltende gennem lyn-gen med hængende vinger udstødende en ynkelig høj og hæse piben. Kom man helt hen til reden, vekslede beskadigelsestrickene med hurtige angreb, der dog ikke var saa voldsomme og ikke foretoges i saa udprægede styrtdyk som Storkjovernes. Efter løseligt skøn anslog jeg Kjovebestanden paa Noss til 20—30 par af Storkjove og 15—20 par af Alm. Kjove.

Jeg naaede desværre ikke at opholde mig mere end een dag paa denne interessante fugleø med knurrende Ederfuglehanner og runde nysgerrige sælhundehoveder rundt om sine kyster.

Esha Ness v. f. Hillswick 10. juni.

Dette smukke næs med en i Storbritannien enestaaende storslaaet atlantehavskyst rummede næsten alle de alm. Shetlandsfugle — angaaende hvilke bl. a. kan henvises til den udmærkede og velskrevne bog af G. K. Yeates: *Bird haunts in Northern Britain*, 1947, ill. m. fortrinlige fotografier. Af nyheder var der kun to Graagæs (*Anser anser* (L)), en ældre udfarvet og en ungfugl, samt adskillige Skarver paa skærene side om side med Topskarver, hvilket afgav gode sammenligningsmuligheder. Skarvens størrelse, nøgne hage og hvide vingeplet var de mest iøjnefaldende skeltemærker. Søpapegøjerne var stadig tiltagende i antal.

Et ejendommeligt syn saas over Dore Holm, en lille stejl klippeholm med en hvælvet græsklædt top og en mægtig klippebue ud fra siden. Over øen var der hele dagen en stor mørk og tyk ring af fugle, der fløj rundt om øens top. P. gr. a. afstanden kunne arten ikke bestemmes med sikkerhed, men da undersiden var hvid og oversiden mørk og størrelsen betydeligt mindre end de Sølvmaager, som ogsaa befandt sig over øen (men ikke i ringen), gaar jeg ud fra, at det har været Lomvie eller Lunde°. Fuglene sad i store mængder paa øens top og styrtede sig skarevis ud i rundflyvningen. Foruden ringen over øens top var der en anden ring ved siden af øen og i samme højde, men den var langt tyndere, og her gik færdslen den modsatte vej. Det saa ud, som om fuglene for ikke at blive rundtossedede af og til maatte flyve rundt den anden vej nogle gange. Hvad meningen med hele foretagendet var, skal jeg ikke kunne sige, formodentlig en henrykt roterende parringsleg i det klare solskin over den grønne klippetop i det blaa ocean.

Fetlar 12. juni.

Denne lave ø paa 6×9 km har en ret righoldig fuglebestand, hvorfor den britiske fuglefredningsforening lønner en fugleopsynsmand, Mr. Jan Petrie, der var saa venlig at vise mig rundt i den korte tid, jeg havde til min raadighed paa øen. Foruden de mere alm. Shetlandsarter findes en god bestand af Alm. Kjove, Storkjove og Lille Regnspove og nogle faa par af Rødstrubet Lom, Stormsvale (formodentlig Lille) (*Hydrobates pelagicus* (L)) og Nordlig Skraape (*Puffinus puffinus* (Brünn)). Graakrage (*Corvus corone cornix* (L)) var ret almindelig her som paa hele Shetland, hvorimod Sortkrag (*Corvus c. corone* (L)) var den almindeligste paa hovedlandet. I 1950 ynglede her ikke færre end 3 par af Vandrefalk, der er sjælden paa Shetlandsøerne, men ingen fandtes 1951. Øen besøges af en del trækfugle, bl. a. store flokke af Pibesvane (*Cygnus bewickii* (Yarr)).

Fetlars seværdighed var Odinshanen (*Phalaropus lobatus* (L)). Denne nydelige lille vadefugl med de yndefulde bevægelser virker især charmerende paa én ved sin fuldstændige frygtløshed. Ganske uinteress-

* Det var Lunde. Denne »forårssværmen« i ring over ynglepladsen er netop karakteristisk for denne art (Forf.s anmærkning).

seret lader den sig betragte og fotografere paa nært hold (fig. 4); men jeg fik indtryk af, at den var sky ved reden. Han og hun saas sammen et par gange, og forskellen kunne skelnes, men heller ikke mere. Mr. Petrie fortalte, at kønnene varierer baade i farver og størrelse, saa afgørelsen ofte er usikker. En rede med 4 æg fandtes skjult dybt inde i en høj græstot. Den mest almindelige lokalitet for Odinshanens smaakolonier er sump og mose med smaa klarer i nærheden af en lidt større forskvandsø. Arten findes hovedsagelig paa Fetlar, der er rig paa saadanne biotoper.

Fig. 4: Svømmende Odinshane. Fetlar, Shetland.

Forf. fot.

Paa tilbageturen til Lerwick den 12. juni saas s. f. Fetlar i den friske blæst flere mindre flokke af Lille Stormsvalde tæt over vandet. Deres sorte overside og hurtige elegante flugt med mange kast over bølgerne samt lange spidse vinger gjorde dem let kendelige. Antallet i smaaflokkene varierede fra 4—10.

The Grampians.

Her i Storbritanniens højeste bjergomraade svarer fuglelivet i det store og hele til det i indledningen givne rids, men nogle bemærkninger skal dog gøres.

Aviemore 13.—16. juni.

I den store og smukke Rothiermurchus Forest, som i nærheden af Spey-floden bestaar af blandingskov, men iøvrigt af skotsk fyr, findes bl. a. Tjur (*Tetrao urogallus* (L)) og Urfugl (*Lyrurus tetrax* (L)), Grøn-sisken (*Carduelis spinus* (L)), Hvidklire (*Tringa nebularia* (Gunn)), Korsnæb (*Loxia curvirostra* (L)) og Topmejse (*Parus cristatus* (L)). De to sidstnævnte arter findes i hovedsagen kun i dette omraade, men det lykkedes mig dog ikke at se Korsnæb, hvorimod jeg ofte havde lejlighed til at iagttage den lille nette Topmejse. Rede med flyvefærdige unger fandtes i 3 m højde i en gammel birk, og i umiddelbar nærhed fandtes rede med unger af Rødstjert (*Phoenicurus phoenicurus* (L)). Disse to arter syntes med forkærlighed at opholde sig i nærheden af hinanden. Topmejsen var en del mere sky end de andre mejsearter.

Omkring og lidt over trægrænsen, der her forløber i godt 400 m, var Grouse (*Lagopus l. scoticus* (Lath)) almindelig, og flere gange fik jeg lejlighed til at iagttage Vandstæren (*Cinclus cinclus* (L)) og dens pudsig væremaade, som ofte er beskrevet. Den nyder øjensynligt sin jagt i det stridende larmende elvbrus og lader sig ofte rive et langt stykke med strømmen over eller under vandet. Ofte naar den dykker, ser det virkelig ud, som om den løber paa bunden.

Sammen med en engelsk student, der af en ven havde faaet en udmærket

Fig. 5: Rugende Pomeransflugl. Cairngorms.

Forf. fot.

klar beskrivelse af beliggenheden af en rugende Pomeransfugl (*Eudromias morinellus* (L)), besteges den 14. juni vestsiden af Cairn Toul, hvor vi uden besvær fandt den nydelige og tillidsfulde lille fugl paa sin rede (fig. 5). Den laa i 1100 m højde paa en let skraanende sydexponeret og derfor snefri fjeldhede, der her bestod af lave stride græspuder med grus og smaasten imellem (fig. 6). Fjällpiparens frygtløshed paa reden er forbløffende og henrivende at opleve. Blot ens bevægelser var langsomme og rolige, kunne man med lethed iagttage og fotografere den paa indtil $\frac{1}{2}$ m afstand. Satte man sig ved siden af red en og sludrede med den, miste-

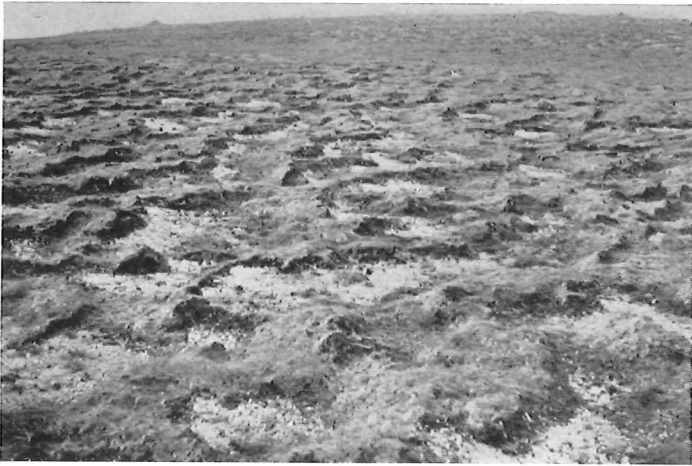

Fig. 6: Pomeransfuglens ynglelokalitet. Cairngorms.

Forf. fot.

de den hurtigt interesserede og vendte opmærksomheden andetsteds hen. Først da en arm blev strakt helt hen til den, hoppede den af red en og afslørede sine 3 æg, der paa dette tidspunkt var ruget i 14 dage. Jaget af red en opførte den kraftige afledningsmanøvrer med hængende vinger og stærkt udspilet hale. Ophidselsen var dog ikke større, end at afledningsøvelserne snart gik over i almindelig strækken-sig, og traadte man nogle skridt bort, løb den straks tilbage paa red en, idet den paa vejen ganske roligt pillede et par insekter eller orme op. Den følgende dag saas paa en tur over Ben Macdhuig og Cairngorms mange Fjelddryper (*Lagopus mutus* (Montin)), alle i ren sommerdragt.

Laggan Sogn (30 × 30 km) 16.—19. juni.

I Speydalen omkr. Laggan Bridge var de almindeligste fugle Strand-ska de (*Haematopus ostralegus* (L)) og Stormmåge ved floden; i engene og ved foden af bakkerne Dobbeltebekkasin (*Capella gallinago*

(L)), Gul Vipstjert (*Motacilla flava* (L)) og Sortrygget Vipstjert (*Motacilla alba yarrellii* (Gould)), i trægrupper og buskadser de almindelige mejseater, Rødhals (*Erithacus rubecula* (L)) og Gøg (*Cuculus canorus* (L)), og oppe ad højene paa græsgange og i lyngen Dige-
mutte, Storspove og Nordlig Hjejle.

Mr. Usher, der er stedets ornitolog, meddeler i sin zoologiske notits til den statistiske beretning fra Laggan sogn, 1950, følgende: »Op imod 110 fuglearter — naar alt medtages, ogsaa de tilfældige strejfgæster — er blevet iagttaget de sidste aar, lige fra den store Sangsvane (*Cygnus cygnus* (L)) til den lille Fuglekonge (*Regulus regulus* (L)). Tre par Kongeørne (*Aquila chrysaetos* (L)) bor i sognet. Vandrefalk, Musvaage og Ravn bebor alle deres gamle redepladser i skiftende antal. Den smukke fiskeørn er blevet set en enkelt gang for nylig og den sjældne Duehøg undertiden foraar og efteraar. Den sjældne Pomeransfugl, Snespurv, Hvidklire, Korsnæb, Grønsisken og Topmeje yngler paa passende lokaliteter. Tjuren, der sagdes at være uddød i Skotland 1790 og genindført fra Sverige omkring 1830, er ret almindelig i naaleskovene. Stor Flagspætte (*Dryobates major* (L)), der var ukendt i mange aar, er en vel-distribueret ynglefugl.»

Mr. Usher har en farm ved Loch Laggan og ejer over 2000 faar. Han fortæller, at i alle de aar, han har været der, har han aldrig oplevet, at Ørnene tog levende lam og kun undertiden kadavere, selv om han i mange aar har haft et ørnepar boende 5 km fra sin gaaard og hvert foraar i hele lammetiden har set de gamle Ørne svæve over bjergkammene over dalen, hvor faarene gik med deres lam.

Iona 21.—23. juni.

Paa Skotlands vestkyst i de indre Hebrider ligger den lille historisk berømte og naturskønne ø Iona. Øen er $2\frac{1}{2} \times 5$ km og bestaar af græsgange og lave klippekudier- og knolde, der overalt stikker ud af grønsværen og mod nord og syd danner mere sammenhængende partier. Paa østkysten findes træer og buske og lidt dyrkede jorder omkring den lille by og klosterruinerne, og paa nordkysten er der brede hvide sandstrande med klitter. Trods mit korte ophold lykkedes det mig at faa et ganske godt overblik over øens ret righoldige fugleliv.

Rovfugle var mere rigeligt repræsenteret her, end jeg har set andre steder i Skotland, men klippepartierne ved kysten var for lave til at rumme søfugle af betydning. Dværgefalk (*Falco columbarius aesalon* (Tunst)) jagedes flere gange op bag klippekholde og saas ret jævnlige flyve forbi, og Lærkefalk (*Falco subbuteo* (L)) iagttoges paa nært hold fortærende bytte (Engpiber) paa en klippespids.

Musvaage (*Buteo buteo* (L)) saas ofte, og i hvert fald eet par ynglede. Reden fandtes paa vestkysten, hvor den var anbragt paa et fremspring paa en lav men alligevel utilgængelig klippeside ud mod havet og bestod af

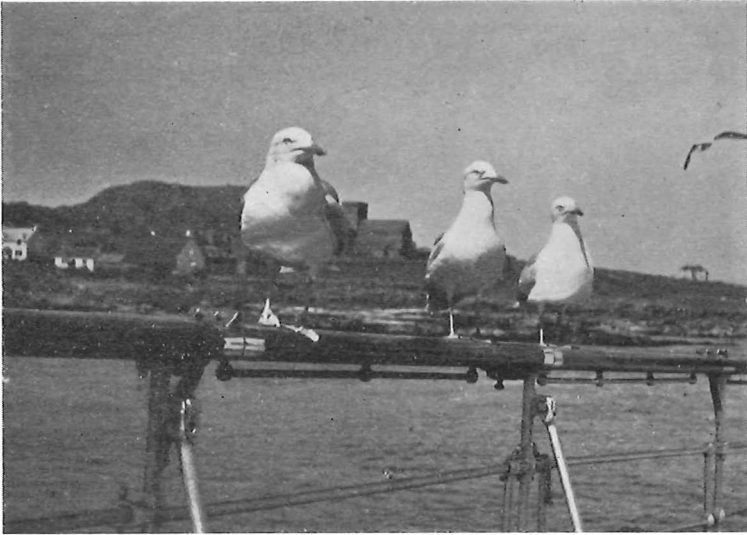

Fig. 7: Sølvmaager paa rælingen med Iona Cathedral i baggrunden.
Forf. fot.

grove lyngris og lidt tang foret med græs. Kun een stor og fed dununge befandt sig i reden, og paa redekanten laa en halv kanin. Forældrene kredsede miavende over mig i god højde, hunnen tydeligt større end hannen og med bredere vingespidser.

Paa et fredeligt og vanskeligt tilgængeligt lavere niveau paa øens sydvestspids ynglede et par Vandrefalke. Reden laa i 12 m højde paa en lille afsats paa en 30 m høj lodret vestvendt klippeside. To velvoksne unger i overgangen mellem dun- og fjerdragt laa paa afsatsen uden noget underlag omgivet af maaltidsrester. Skjult bag en klippekold saa jeg hunnen, der havde været borte paa fangst ved min ankomst, komme flyvende med en lille fugl, som den flænsede og madede den ene af ungerne med, medens den anden saa til med sultne blikke. Skønt hannen sad et stykke derfra og gav stadige advarselsskrig, bemærkede hunnen mig ikke, før jeg rejste mig op, og begge fløj nu skrigende rundt over mig, saa jeg i lang tid kunne iagttage deres flugt og fine skarptskaarne tegning i det stærke sollys. Atter her var hunnen kendetligt større end hannen og havde knapt saa spidsevinger. Redepladsen var utilgængelig baade fra oven og fra neden.

Klippedue fandtes ret talrigt paa den sydlige del af øen, men deres yngleplads naaede jeg ikke at finde. Adskillige Ravne saas baade mod nord og vest; om de ynglede, skal jeg ikke kunne sige, men det er sandsynligt, da der fandtes flere fredelige partier selv paa denne lille turistø. Ved kysten var Skærpiber ret almindelig, og enkelte Mallebuker saas siddende paa klipper og skær, men syntes ikke at yngle. F j o r d t e r n e (*Sterna hirundo* (L)), Stormmaage og Svartbag saas undertiden, hvorimod Sildemaage og

især Sølvmaage var talrige (fig. 7). Af ænder saas kun Gravaand (*Tadorna tadorna* (L)), hvoraf et par observeredes paa nordendens sandstrand, og flere saas flyve over vandet.

Ved byen fandtes en ret stor koloni af Raager (*Corvus frugilegus* (L)) i løvtræerne, og Alliker (*Coloeus monedula* (L)) var almindelige omkring ruinerne. Hvor der var træer og buske, saa man Solsort (*Turdus merula* (L)) og Tornsanger (*Sylvia communis* (Lath)), og ved husene Graaspurv (*Passer domesticus* (L)). Engsnarre (*Crex crex* (L)) fandtes ret talrigt paa de dyrkede jorder, især paa østsiden af øen omkring byen, hvor de fra sent paa eftermiddagen til langt ud paa natten udstødte deres morsomme og vidtlydende, men i længden noget trættende skærende knirkelyd, der træffende er gengivet i artens latinske lydmalende navn.

Litteratur.

David and Elizabeth Lack: »The breeding Biology of the Swift, *Apus apus*«. Edward Grey Institute. Department of zoological Field Studies, Oxford. The Ibis. 93. 1951. pp 501—546.

Forfatterne har foretaget studier over Mursejlerens biologi. Undersøgelserne blev foretaget i omegnen af Oxford 1946—50. I de sidste 3 aar lykkedes det at faa fuglene til at ruge i nogle dertil indrettede redekasser. Saa-vel de gamle fugle, æggene som ungerne blev maalt og vejjet med korte, regelmæssige mellemrum.

De gamle fugles vægt varierede meget, og dette var afhængigt af vejret, eftersom fødeoptagningen hemmes i daarligt vejr. Ægtaallet er normalt 2, sjældnere 3 el. 1, men forekomst af 3-kuld varierer mærkbart fra aar til aar. Gennemsnitsvægten af æg fundet i maj varierer ogsaa fra aar til aar, og kuldets andet æg er sædvanligvis lettere end det første. Gennemsnitsrugeperioden (38 kuld, 19,6 dg.) viste sig at være flere dage længere, hvis daarligt vejr indtraadte i begyndelsen af rugeperioden.

Ungedødeligheden er større i store end i smaa kuld, i daarligt end i godt vejr. Den skadelige virkning af daarligt vejr er meget større i store end i smaa kuld. Ungetiden er usædvanlig varierende fra 35 til 56 dg.; længere i daarligt end i godt vejr. Ungerne naar en maksimalvægt, der ligger over de voksnes og aftager derefter gradvis. Denne gradvise aftagen af vægten markeres af de dage, hvor forældrene paa grund af ugunstigt vejr bringer mindre føde. Vingesvingfjerene vokser langsommere hos mindre godt fodrede unger end hos velfodrede. Den daglige vægtilvækst er større paa dage med solskin el. varmt vejr, end paa dage med regn og vind. Madningsintensiteten er større i de store kuld end i de mindre, men ikke proportionalt med antallet af unger i kuldets. Ungerne i store kuld faar altsaa forholdsvis mindre føde end dem i de mindre.

Denne Mursejler-biologi er det fineste ornithologiske arbejde, jeg har læst i mange aar, og den fortjener at blive kendt og at danne skole i de videst mulige kredse.

Sv. Willadsen Nielsen.

Tyrkerduen (*Streptopelia decaocto* Friv.) konstateret som dansk ynglefugl.

Af *Leo Novrup*.

(With an English Summary)

Fig. 1. Udstoppet tyrkerdue ♂ på Nath. Museum. Den er fra Hjørring-egnen. 3. 9. 52. Nath. Mus. fot.

I sommeren 1950 viste de første tyrkerduer sig i vort land. Den første due blev iagttaget omkring 1. juli af dyrlæge E. Baadsgaard Bruun, Holstebro, og inden årets udgang var der set fire tyrkerduer i Jylland (D. O. F. T. 1950, p. 214–217).

Tyrkerduen er gråbrun og ligner meget den tamme skoggerdue (*Streptopelia roseogrisea*); men den er dog en del større og mørkere og har grå underhaledekfjer — skoggerduens er næsten hvide.

Tyrkerduens hjemland er Nordindien; men herfra har den bredt sig mod nordvest, og for ca. 25 år siden indvaderede den Europa og viste sig i Tyrkiet. Videre trængte den frem mod nord og nåede altså Danmark i sommeren 1950.

I samme efterår kom der et par tyrkerduer til Store Darum ved Bramminge. Der viste sig flere i 1951, og i eftersommeren 1952 var der omkring 20 tyrkerduer. — Sammen med læge A. Jørgensen, Bramminge, som gjorde mig opmærksom på duerne i Darum, var jeg en dag i byen for at se nærmere på de sjældne fugle. Så snart vi nærmede os Peter Nielsens gård, hvor duerne plejede at holde til, så vi dem sidde i havens træer og på en telefonpæl ved vejen. Vi stod og så på de smukke duer i kikkert og

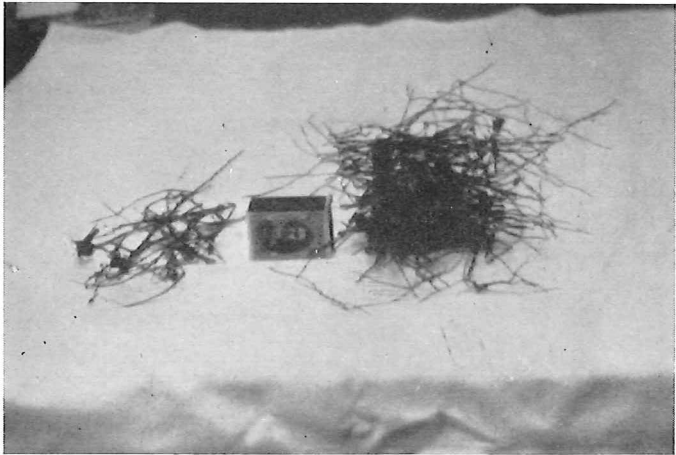

Fig. 2. Ståltråd fra tyrkerduens rede i St. Darum. 1952. Leo Novrup fot.

nød det sjældne syn. Da der var ungfugle iblandt, var det tydeligt, at de måtte yngle. Derfor gik jeg ind under træerne for at se efter reder.

I Peter Nielsens gaard fandt jeg i et ælmetræ en rede, som kunne minde lidt om en lille duerede. Ved nærmere eftersyn viste det sig at være rigtigt; det var tyrkerduens rede. Det var tydeligt at se, at der havde været unger, for ekskrementklatterne lå i redens og dannede en tyk skorpe om kanten, hvilket netop er karakteristisk for duerne. Flere små gråbrune fjer i redens ørbede også tyrkerduen, der var ingen tvivl, her stod vi og havde beviset i hænde: tyrkerduen er dansk ynglefugl. — Tyrkerduens rede (fig. 2) var meget mindre end ringduens; men det ejendomme-

lige, ja, næsten chokerende var, at reden var bygget af ståltråd, gammelt hønsetrådsnet, som duerne må have samlet op ved hønsegårdene, hvor de ofte opholdt sig for at pille lidt korn mellem hønsene. — Reden fik jeg fotograferet og filmet, hvorefter jeg gik over i nabohaven for at se efter reder der. Også der fandt jeg i et ælmetræ en tyrkerduerede, og spændt var vi efter at se, om der også var ståltråd i denne rede. Det var der; reden lignede på en prik den første, vi fandt. Det var altså ikke tilfældigt, at den første tyrkerdue havde benyttet ståltråd. — I en nærliggende plantage fandt vi en tredje tyrkerduerede i et grantræ, og også her var der ståltråd, ialt 32 stykker, hvoraf det længste var

Leo Novrup fot.

Fig. 3. Tyrkerduens ståltrådsrede i St. Darum. Sommer 1952.

29 cm lang. Reden var ellers bygget af større og mindre rod-trevler samt enkelte tynde grankviste.

De to reder fra haverne var næsten udelukkende bygget af ståltråd. Her var der over 100 stykker tråd og under 20 stængelstykker og småkviste. At duerne med særlig forkærlighed har ledt ståltrådsstykkerne op, er hævet over enhver tvivl. Det er i sig selv en interessant opdagelse og særlig, da der har været nok af andet og godt byggemateriale rundt om; men jeg tænker, at duerne har manglet netop det materiale, som de fra naturens hånd har været vant til at bygge af. Det ligger derfor nær at antage, at ståltråden har mindet tyrkerduerne om deres hjemlige byggemateriale.

I en af rederne fandt jeg en fiber fra en piassavakost. En sådan fiber minder i den grad om et stykke ståltråd, at jeg to gange

talte den med for ståltråd, inden jeg opdagede, hvad det var. Dens bøjelighed og ydre fasthed er næsten som ståltrådens. Piasavafiberne stammer fra visse palmers bladskeuder, og jeg kunne derfor tænke mig, at tyrkerduerne i deres hjemland, Indien, benytter de mange palmetræers bladfibre til deres reder. Dette kunne så forklare, hvorfor tyrkerduerne i Danmark byggede ståltrådsreder.

Tyrkerduens rede er kun halvt så stor som ringduens og såre simpel som dennes. Størrelsen er som en hånds: længden 17–18 cm og bredden 11–13 cm. Kun ståltrådsrederne er solide og stærke, og de har en tykkelse af 3–5 cm, hvor mange lag ståltråd ligger over hinanden. De to ståltrådsreder fra Darum findes nu på Naturhistorisk Museum i Århus og på Zoologisk Museum i Svendborg.

I sommeren 1953 holdt der stadig tyrkerduer til i St. Darum og omkring de samme gårde som forhen. En rede blev bygget omtrent samme sted som året før i et ælmetræ ca. 4½ m over jorden. Også denne rede var en ståltrådsrede og indeholdt først i maj to hvide æg. Æggenes længde: 29–30 mm og bredden 20 mm. Desværre blev denne rede ødelagt. En dag lå de tomme

Leo Novrup fot.

Fig. 4. Tyrkerduerede med 2 unger 4 dage gamle, St. Darum, d. 31. 5. 1953.

æggeskaller under træet; en skade eller allike var sikkert æggerøveren.

En anden tyrkerduerede var bygget i et grantræ i kanten af den nærliggende plantage; men her forsvandt de nylagte æg sporløst, sikkert efter et besøg af endnu en tobenet æggerøver, men dog uden vinger, og disse sidste er værre end skader og alliker, da de netop fortrinsvis opsøger de sjældne fuglereder.

Straks her efter byggedes der en ny rede i løbet af et par dage i en stor blodbøg, som stod midt på plænen i haven hos gdr. Henry Rask Jensen. I denne rede var der ikke ståltråd. Her kom ungerne til verden den 26. eller 27. maj, og jeg fotograferede og filmede ungerne den 31. maj. Da jeg den 14. juni kom for at ringmærke ungerne, var dette allerede sket dagen før, da gaardejeren selv havde sat ringene på. Disse var fra Zoologisk Museum og overgivet ham af Leif Lyneborg Jensen, da han tilså tyrkerduereden. Inden jeg forlod reden, fik jeg taget et udmærket billede af de store unger. Dagen efter, den 15. juni, fløj de af reden.

Købmand Chr. Thomsen i Darum har holdt duerne under observation, og en dag tidlig i foråret talte han 26 tyrkerduer. Heraf har der i sommer ruget 4–5 par i Darum og nærmeste omegn. Resten har sikkert slået sig ned andre steder i landet, men hvor, kan man jo ikke med bestemthed sige. Det ligger dog nær at antage, at parret, der er set i Vilslev ved Ribe, og de tre tyrkerduer, der kom til Varde i maj, er duer fra Darum. Det var mæl-

Leo Novrup fot.

Fig. 5. Tyrkerdueungerne i reden. St. Darum, 14. 6. 1953.

kehandler Locht, der først iagttog duerne i Varde, og en morgen så han tre lige uden for sine vinduer. Det er mest om morgenen, at duerne ses, og da høres også deres hyggelige kurren inde fra de store og tætte træer i nærheden. Duerne yngler sikkert her, men det er næsten umuligt at finde en så lille rede i de vældige træer. — Jeg spurgte Locht, om der fandtes ståltråd i nærheden, og han kunne oplyse, at der lå en stor rulle gammelt hønsetråd oppe på et halvtag under de store træer. Pudsigt nok fortalte hans datter, at hun en dag havde set tyrkerduen sidde og rykke i den gamle tråd på taget. Det kunne hun ikke forstå; men er det Darum-duer, så er det jo meget forståeligt.

I Ringkøbing holder et par til midt i byen. Set første gang 26. maj 53. Duerne er der stadig nu midt i juli. Meddelt mig af politiet.

Til Skagen kom tyrkerduerne måske allerførst. Skibstømrer Thomsen har fortalt mig, at man mener, at de første tyrkerduer kom til Skagen allerede i 1948. Nu er der 30—40 par, der ruger rundt om i haverne. Rederne er gerne 3—4 m over jorden. Ofte benyttes samme rede flere gange. Thomsen iagttog en rede, hvor hunnen allerede havde lagt æg igen, medens den ene unge endnu opholdt sig på redekanten. Duerne søger fortrinsvis deres føde i hønsegårde og ved strandkanten. Efterhånden er der kommet så mange tyrkerduer i Skagen, at folk er ved at blive irriteret over den evindelige kurren i de tidlige morgentimer, hvor man endnu ønsker ro uden for sine vinduer.

Fra bagermester Jens Larsen i Aalbæk fik jeg brev den 3. november 1952. Han skriver: »Jeg læser i »Jyllandsposten«, at De har fundet reder af tyrkerduer i St. Darum ved Bramminge. Dette for at meddele Dem, at vi her i Aalbæk i min have har haft et par, der har ynglet hele sommeren, og der er nu ca. 8 stk., som kommer her i gården hver morgen og æder sammen med mine tamme duer. Jeg er bleven fortalt, at der i Skagen er en stor koloni, som har været der i flere år, og at de første skal være hjemført af en fisker nede fra Middelhavet, Grækenland.«

Skibstømrer Thomsen, Skagen, kender ikke noget til, at der skulle være hjemført tyrkerduer til byen, så det er vist ikke rigtigt.

Omtrent samtidig fik jeg brev fra Dr. G. Lind, Trapholt, Kolding, som skriver: »Skønt jeg ikke ved, om det kan have nogen ornitologisk interesse, vil jeg alligevel ikke undlade at meddele Dem følgende: Lørdag formiddag 1. november, efter at vi hele den foregående dag og også om morgenen havde haft en ret tæt tåge, så jeg pludselig først på græsplænen lige foran mit vindue og senere i et birketræ i kun en snes meters afstand fra mig to af mig fuldstændig ukendte og overordentlig smukke

fugle, som jeg, selv om jeg ikke er fagmand, med en til sikkerhed grænsende sandsynlighed er overbevist om må være to ungfugle af arten *Streptopelia orientalis*. I hvert fald passer den i Heilmann & Manniche: Danmarks Fugleliv (1939) givne beskrivelse af disse fugle i enhver detaille med, hvad jeg i de 4–5 minutter kunne se, før de igen forsvandt og ikke siden har vist sig.

Jeg fortalte ovenstående til min overgartner, som derefter meddelte mig, at han og hans kone en gang i foråret, vistnok i marts, havde set et par fugle her på min ejendom, som efter hans beskrivelse nøje svarede til dem, jeg lige havde set.«

Denne meddelelse fra Dr. Lind kunne jo i høj grad antages at fortælle om koldingegnens første tyrkerduer.

Et udstoppet eksemplar af tyrkerduen står på Naturhistorisk Museum i Århus, og det stammer fra Uggerby plantage ved Hirtshals. Først i juli 1953 stod der en notits i »Jyllandsposten« om tyrkerduen, der nu skulle have nået Anholt. »Den indiske tyrkerdue, der i løbet af de sidste 20 år har bredt sig op gennem Europa fra sydøst, og som for fem år siden nåede til Danmark, hvor de fleste slog sig ned i Nordjylland, synes nu også at være nået til Anholt. For 5–6 dage siden opdagede den fugleinteresserede kasserer K. L. Stenberg, Anholt by, at en fremmed, lille due havde slået sig ned i haven ved dueslaget og spiste sammen med tamduerne. Den er musegrå og har en fin, mørk ring om halsen og en lang hale, og den er temmelig vild. Det er sandsynligvis en tyrkerdue, og det bliver nu spændende at se, om den skulle få følgeskab af andre duer, så vi kan få en Anholtbestand af tyrkerdue. Det er dog ret usandsynligt, idet denne ene due sikkert er blæst over til øen uden sin egen vilje. På vejen fra Indien har duerne endnu ikke behøvet at krydse noget hav – og deres ekspansion er foreløbig standset i Skagen*. Skagerak har de, så vidt man ved, ikke turdet vove at prøve at flyve over.«

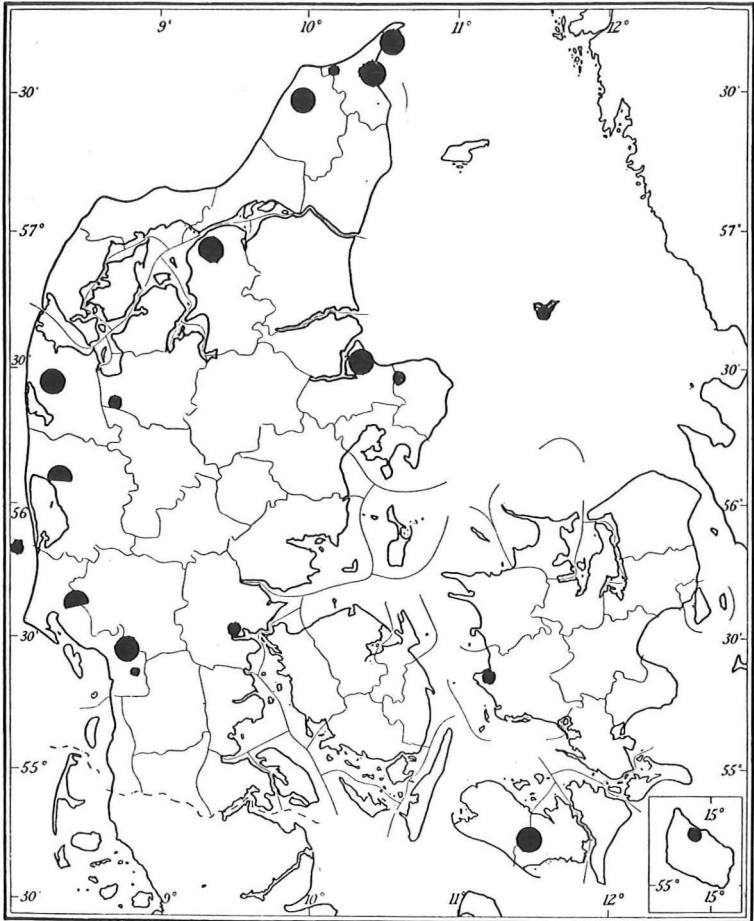
Ved samtale med jægere ved Landsjagtforeningens repræsentantskabsmøde i Aalborg den 11. juli i år fik jeg oplysninger om tyrkerduer i Skallerup ved Hjørring, hvor der ynglede to par. Også i Løgstør var der to par, og i Bøvling vest for Holstebro har der i de sidste tre somre ruget flere par. Dette sidste undrer ikke én, da det jo netop var i Holstebro, at den første tyrkerdue blev rapporteret i 1950. Hos Jens Aage Christensen i Udbyhøj ved Randers fjords udløb holdt der et par tyrkerduer til i sommeren 1951. De fik et par unger, men i vinteren derefter forsvandt de tre, så der kun var en tilbage. Denne fik dog en mage i sommeren 1952, så der igen blev et par. Gartner G. Simonsen, Vivild, så i juni 1953 et par tyrkerduer i Tustrup pr. Fjellerup. De gik på en mark sammen med nogle skovduer, men var lette at kende på den ringe størrelse og den lange, tilspidsede hale.

* Se efterskrift.

På Fyn er tyrkerduen endnu ikke iagttaget, men fra Sjælland er der meddelt, at den er set ved Korsør*.

Gartner Hans Rasmussen, Sandby, Vestlolland, har omkring 1. juni 1953 meddelt »Lollands Tidende«, at nogle få tyrkerduer sidste sommer udrugede mindst to hold unger. Gartneren bliver stadig hver morgen vækket ved tyrkerduernes smukke kurren.

Det ligger nær at antage, at tyrkerduerne på Lolland og i

De store, sorte cirklar på kortet angiver, hvor tyrkerduen yngler, idet man har fundet dens reder. Halv cirkel viser steder, hvor tyrkerduen vistnok yngler, men reder er ikke fundet. De små cirklar angiver steder, hvor tyrkerduen er set.

* Se efterskrift.

Korsør er fløjet over Østersøen, vel nærmest benyttet ruten Femern—Lolland, hvor havet ikke er bredere, end duerne i klart vejr sikkert kan se over. Denne antagelse styrkes derved, at man fra tysk side har konstateret tyrkerduen på Femern.

I »Bornholms Tidende« fra 13/6 51 meddeles, at 2 tyrkerduer er set ved BlaaKolts (Rø sogn) nævnte dag. Intet bevis for rugning.

Ser man på kortet over tyrkerduerne i Danmark, kan man ikke lade være med at lægge mærke til, at de sorte pletter alle er i nærheden af vand. Det er sikkert ikke tilfældigt, men fortæller, at tyrkerduerne ynder at opholde sig i nærheden af havet, hvor man også har lagt mærke til, at duerne har gået og søgt føde i strandkanten.

Tyrkerduens hurtige fremtrængen gennem Europa og nu foreløbige standsen ved Skagen* er ret enestående og kendes vist ikke fra nogen anden fuglear. Det skal blive meget interessant at følge dens videre udbredelse her og i andre lande, for der vil sikkert i de nærmeste år ske forskydninger både her og der.

Alt tyder på, at vi med tyrkerduen har fået vor fauna beriget med en interessant og tiltalende due, som i fremtiden vil have gode betingelser for at blive en virkelig dansk fugl med ynglesteder rundt om. Dette, at tyrkerduen kommer mennesket så nær, idet den helst bygger rede i haverne, vil bevirke, at man vil lægge mærke til den og komme til at synes om denne smukke due, der så tillidsfuldt tager ophold omkring vore boliger. Såvel jægere som ikke-jægere vil frede om den og glædes over dens hyggelige kurren: gu, guuur, gur, som jævnlig høres, men dog mest i morgenstunden, og da sker det også, at man hører tyrkerduens latter: gøggøggø, når den flyver hen over gården.

13. 8. 53. Jeg har i dag modtaget et brev fra bagermester Jens Larsen, Aalbæk, med beretning om tyrkerduerne i hans have. Der kom et par til Aalbæk i foråret 1952, og i sommerens løb udrugede de flere kuld i haven — sikkert 3 kuld, da der var 8 duer om efteråret. De klarede vinteren godt. I foråret 1953 forsvandt det ene par, to par fløj til andre haver i byen, og eet par blev i Jens Larsens have, hvor de i sommerens løb fik 3 kuld unger. Duerne var — hvad jeg også selv har iagttaget andetsteds — meget stridbare i yngletiden og tålte ikke for nært naboskab. De udfløjne unger sås flere gange i gården; ellers holdt de vistnok mest til på stubmarkerne.

Gesten 1953.

Leo Novrup.

* Se efterskrift.

Efterskrift 14. 9. 53. I sidst udkomne hæfte af Dansk ornithologisk Tidsskrift (september 1953) har dr. Finn Salomonsen skrevet en meget interessant beretning om tyrkerduens fremtrængen i Danmark, og deri forekommer en udførlig skildring af dens stærke udbreden sig over store dele af Europa, en redegørelse som vil være af stor værdi som supplement til ovenstående artikel, hvorfor jeg tillader mig at citere et afsnit af den på side 129: » . . . og i Sverige. Da den notorisk er kommet til det sidstnævnte land fra Danmark, er der grund her til kort at omtale, hvad vi indtil nu ved om dens forekomst der. Den 16. maj 1949 blev en ad. ♂ skudt i Onsala sogn, Halland (V. Fontaine, V. Fågelv. 10, 1951, p. 124), 15. oktober 1950 blev et eksemplar fanget ved Malmø (N. Noréhn, Fauna och Flora 1952, p. 129), og det viste sig, at to par havde ynglet i landsbyen Harlösa i det sydlige Skåne i 1950, 1951 og 1952 (G. Strömberg, V. Fågelv. 11, 1952, p. 177). Endelig blev en ♀ ad. skudt den 1. dec. 1952 ved Skänninge i Östergötland (C. Lundevall, V. Fågelv. 12, 1953, p. 22). Den sidstnævnte forekomst var af særlig interesse, idet det drejede sig om en ringmærket fugl. Den var mærket ved Korsør på Sjælland den 21. juli 1952 som voksen fugl, forøvrigt den eneste danske ringmærkede Tyrkerdue foreløbigt. Den udgør endvidere den indtil nu eneste kendte forekomst på Sjælland. Genfangsten i Östergötland viser, at Tyrkerduen om vinteren er strejffugl, der kan komme vidt omkring.« *Red.*

The Collared Turtle Dove, also called the Indian Ring-Dove (*Streptopelia decaocto* Friv.) recorded as breeding in Denmark. By Leo Novrup.

About 25 years ago the Collared Turtle Dove invaded Europe, having first appeared in Turkey. Its proper native country is India, but it has now spread northwards and reached Denmark in 1950. The number of birds steadily increased during the years from 1951 to 1953, and it has now been proved that they are not straybirds, but that the species is breeding in Denmark. The first nests were found in elm trees, and the peculiar, almost shocking thing, was, that they were practically entirely built of wire — its natural nest material (piassava-fibres(?)) is probably lacking and it therefore takes to the materials which are most like those.

The nests were 17–18 centimetres long, 11–13 centimetres wide, and 3–5 centimetres deep. The two white eggs are 29–30 millimetres in length and 20 millimetres in breadth. Nests have been found in elms, pine, and beech.

The map shows the hitherto known extension: Black circle, places where nests have been found, semi-circle, places where the Collared Turtle Dove is believed to breed, and small circles places where the Dove has been seen.

Nogle iagttagelser over Sjaggere (*Turdus pilaris* L.) i vinterkvarter.

Af Sv. Willadsen Nielsen.

I dette tidsskrift (57. 1951. pp. 93—104) har jeg omtalt visse sociopsykologiske forhold hos nogle vintergæster, navnlig hos Kvækerfinken (*Fringilla montifringilla* L.). Under lignende forhold havde jeg i slutningen af året 1952 lejlighed til daglig at iagttage en flok Sjaggere, og nogle af disse iagttagelser skal nærmere behandles her.

Iagttagelserne fandt sted på en plads ca. 10 km n. f. Kolding. Området strækker sig over syd- og nordskråningerne af et dalstrøg og har en størrelse af ca. 5 ha. Der findes ca. 1,3 ha oprindelig, blandet løvskov der ikke er taget under forstmæssig kultur, store hyldebærbevoksninger og meget krat og ukultiveret under- og mellembevoksning. Over hele området findes spredtstående høje fyrre og grantræer. Arealet har, bortset fra skovbevoksningen, karakter af krat med spredtstående fyrre- og granoverstandere. De tilgrænsende marker af forskellig kultur og større engarealer har også været genstand for en nærmere iagttagelse. Observationerne fandt sted fra 1/9 til 28/12 1952, altså i en periode, hvor det må antages, at den seksuelle aktivitet er ringe. Dette har betydning, da Sjaggeren i yngletiden ligger under for visse sociale tilbøjeligheder.

Terrainet undergik i det omtalte tidsrum en række forandringer, der kan tænkes at have betydning for Sjaggerens økologiske forhold. De tilgrænsende marker henlå i hovedsagen som stub til 11/10, hvor de blev pløjede. Modningen af Hyldebærrerne begyndte sparsomt omkring 10/9 og kulminerede omkring 10/10. I de første uger af september begyndte løvfaldet, der langsomt tiltog i månedens forløb. Betydelige storme den 28. og 29. gjorde lyst og udlignede løvfaldsgraden hos de forskellige træarter. Ret store mængder Avnbøg ydede dog bestandig skjul og læ med det tørre, visne bladhang, og de kraftige Brombærbevoksninger havde grønne blade.

Det kunne forventes, at de tilstedeværende store hyldebærmængder ville være søgte ædepladser for de gennemtrækkende drosselfugle. Dette viste sig også at være tilfældet for Solsorts *T. m. merula* L.), Sangdrossels (*T. e. ericetorum* Tur. og *T. e. philomelos* Br.), og Vindrossels (*T. m. musicus* L.) vedkommende. Sjagger og de meget få Misteldrosler (*T. v. viscivorus* L.) blev imidlertid aldrig iagttaget på fourageringstogt i disse plantninger. Før 11/10, hvor der endnu fandtes stubmarker, foregik fourageringen her, og efter denne dato, hvor pløjning foregik,

fourageredes på pløjejorden. Efter 23/10 sås ingen Sjaggere på markerne, derimod iagttoges de ædende tjørnebær. Efter 31/10 sås arten ikke søge føde på lokaliteten, hvorimod daglige overflyvninger iagttoges, ligesom overnatning fandt sted på selve terrainet.

Sociale tilbøjeligheder hos Sjaggeren kommer til udtryk i deres kollektive ynglen. Som ynglebiotop vælges såvel løv- og nåletræsbevoksninger som blandingsskov. Karakteristisk foregår i yngletiden en kollektiv bortjagen af sig nærmende fjender (rovfugle, hunde, mennesker etc.), og ♂♂ne i en koloni frembringer en karakteristisk fællessang. Trækket foregår i langt overvejende grad i flokke, der dog sjældent når større antal. Forekomsten af 10–15 fugle i en formation er hyppigst, men et antal af 30, undertiden mere, er ikke nogen sjældenhed. Forekomsten af enlig trækkende fugle er derimod ikke almindelig.

Det var mig muligt på det ret højtliggende terrain ved direkte iagttagelse at konstatere visse forhold mellem flokkenes talmæssige størrelse og det areal, de okkuperede.

Den første iagttagelse af arten fandt sted i gryet den 5/10. En flok på 10 var i nattens løb ankommet og fouragerede i nogle tjørnebuske. Den 6. var denne flok stadig nærværende, og den 7. ankom en ny flok på 11, der det meste af dagen fouragerede på stubmark. De to flokke holdt hver for sig tæt sammen og søgte ikke hinandens selskab før den 9., hvor de en sen eftermiddag forerede sig i en samlet flok. Denne begivenhed foregik på følgende måde: Den 11-tallige flok slog ned i toppene på to tætstående høje graner og begyndte at synge. Efterårssangen er ikke væsensforskellig fra ynglesangen, men foredraget er afvigende. Der er ikke som under ynglesangen nogen fylde i sangforedraget, det foregår sagtere og mere afdæmpet og har nærmest karakter af en kvidren. Den 10-tallige flok startede fra deres ædeplads på stubmarken ca. 500 m fra de syngende og fløj hurtigt og tavse til.

De nærmest påfølgende dage sås nu kun een flok, der bestandigt talte 21 fugle. Det var imidlertid øjensynligt, at fuglene nu spredtes over et endog betydeligt større areal. At der virkelig var en flok, kunne faktisk kun konstateres, da den blev iagttaget over et langt tidsrum. Fuglene søger på et eller andet tidspunkt sammen, d. v. s. den indbyrdes afstand formindskes, og iagttageren erkender klart en flok. Når man er opmærksom på forholdet, er det også muligt at høre fuglenes stemmer, men fysiske forhold som afstand og vejrlig forhindrer i de fleste tilfælde at følge lydene fra fugl til fugl i de tilfælde, hvor flokken er spredt. Overfor en rovfugls tilstedeværelse reageredes socialt. 2 gange indenfor observationsperioden iagttoges en Spurvehøg (*Accipiter n.*

nisus (L.)) i flokkens nærhed. Rovfuglen interesserede sig tilsyneladende ikke for Sjaggerne, men disse reagerede kraftigt, idet de med stor hastighed søgte ly i underbevoksningen. Dette gjaldt også de individer, der var så langt fjernet fra høgen, at dennes tilstedeværelse som truende fare absolut ikke var aktuel. Selv om det muligvis kan hævdes, at afstanden fra faremomentet til den truede ikke vurderes af denne, synes sidstnævnte iagttagelse klart at vise, at der virkelig hersker en social virkning, og at denne er til stede selv i en situation, hvor flokken er spredt over et flere hundrede meter stort areal. Fra ynglepladserne kendes til kollektiv bortjagen af rovfugle, men det bør bemærkes, at Sjaggerne i disse tilfælde ikke viste nogen tilbøjelighed for korporligheder overfor rovfuglene.

Den 15/11 kunne konstateres, at antallet af fugle i løbet af det sidste døgn var forøget med 15, således at flokken nu talte 36 individer. I de nærmest påfølgende dage, indtil den 21/11, var det mig ikke muligt at kontrollere hele flokken. Det var mig ligeledes umuligt at konstatere, om den eventuelt var delt i to eller flere. 15 fugle overnattede på terrainet, men adskilligt flere deltog i overflyvningerne. Efter den 21/11 og til 28/12 iagttoges kun den omtalte flok på 15. Efter den 28/12 saas Sjaggeren ikke mere på lokaliteten.

I henseende til flokformationens struktur ved overflyvning og andre samlede bevægelser sås et indbyrdes sammenhold mellem fuglene 2 og 2 i selve flokken. Det var dog ingenlunde en regel. Udpræget var de strukturløse flokke, der blot særdeles elastisk begrænsedes af de yderste individer. Sjældnere kunne en fastere samling af flokken konstateres, den havde i sådanne tilfælde båndformet karakter. Disse former kunne iagttages, når flokken var mere samlet. Bevægelserne foregår, såvidt det har været muligt at konstatere, altid så nær et fælles horisontalt plan som muligt.

Stemmerne gives i reglen til kende under flugten. Hyppigst fra enkeltindivider, sjældnere fra flere på een gang. Normalt høres varselsstemmen, det hurtigt gentagne — — sjag — sjag — sjag — sjag, der undertiden, f. eks. i en faresituation, gentages overordentlig hurtigt. Varselsstemmen indgår også i den kollektive sang. Yderligere høres både fra de overflyvende flokke, under sangen, og særlig under orienteringsflyvningerne (se senere) et svagere blødt skrig — — viu — viu, ikke ulig Vibens stemme. Den kollektive sang foredrages udelukkende fra et højt stede og finder tilsyneladende sted uanset tidspunkt på dagen. Vejrliget synes heller ikke at spille nogen rolle. De høres synge både i højt, klart frostvejr og i tåge så tæt, at jeg ikke kunne se fuglene, ja endog en gang i kraftigt snefog. Det er sandsynligt, at et fast

adfærds-ritual følges. Der indledes med en række flyveøvelser. Flokken bevæger sig i buer rundt over terrainet, og een eller flere fugle slår ned i kronen på et højt træ. Kun få fugle søger samme træ, og hvis passende stade ikke findes i nærheden — hvis f. eks. de første fugle slår ned i et enligtstående træ — søger flokken videre. Den eller de fugle, der allerede er slået ned i grebene, letter da gerne igen og følger den øvrige flok. Findes derimod passende stadeplads i nærheden, grupperer resten af flokken sig her. Sjældnere ses mere end 5–7 fugle i samme træ. Grupperne søger ikke vilkårligt stade, de skilles ud og orienterer sig alle i samme retning — mod vinden. Undertiden foregår enkelte omgrupperinger. Sangen indledes øjeblikkelig og med fuld styrke. Varigheden af en sangperiode er iagttaget vekslende fra 5 til 35 min. Den bringes til ophør, når een eller flere fugle forlader flokken, de øvrige følger med, fugl for fugl. Sangen fortsættes, når overflyvningen påbegyndes, således at de fugle, der endnu ikke er lettet, stadig synger. Når den enkelte fugl letter, afbryder den sin sang og lader i reglen sit kraftige sjag — sjag lyde. Jeg har aldrig bemærket, at fuglene synger flyvende.

Et forhold, som uden tvivl står i forbindelse med det egentlige træk, er orienteringsflyvningerne. Disse påbegyndes kort tid efter solnedgang. I buer bevæger flokken sig opad, idet de stadig stiger højere tilvejs. Medens almindelige forflytninger og overflyvninger foregår i ringe højde — blot få meter over trækronerne — søger fuglene under solnedgangsflyvningerne betydelig højere. De er fuldstændig tavse, medens de, ved således at flyve rundt, langsomt skruer sig op. I et bestemt plan, der tilsyneladende er individuelt og bestemmes af flokkens blænkere, standser de og orienterer sig i vindretningen. Her står de næsten stille i luften. Vingerne bevæges hurtigere for at bevare den stationære position. Undertiden sker en centralisering af flokken. Lokkestemmen viu — viu — viu høres nu idelig. Varigheden af denne flugt på stedet er forskellig, i reglen 2–3 min., ofte kortere. Af perioder af længere varighed har jeg noteret 245, 270 og 310 sek. Solnedgangsflyvningerne gentages daglig. De gennemføres tilsyneladende uden hensyn til vejrliget, dog synes stærk regn eller sne at forhindre gennemførelsen. Det er muligt, der her er tale om en orientering, før vandring over en længere distance, d. v. s. det egentlige træk, påbegyndes. Hvis dette er tilfældet, kan man kun gisne om de faktorer, der virkelig er udslagsgivende for påbegyndelsen af et mere udpræget træk. Det var ikke muligt at iagttage nogen handling eller noget fænomen, der afkræfter eller støtter denne hypotese. Selve afrejsen fra terrainet blev ikke iagttaget.

Efter at have opført sig som beskrevet genoptages en normal

flyvning. Fuglene skruer sig nedad og kredser i buer over lokaliteten. Natkvarteret var stationært. Det dannedes af kratlignende vildbevoksning af enkelte lavere birke, tjørn, egepur og vild rose. Stedet var meget tæt bevokset og ydede således læ og ly. Efter i et stykke tid flyvende at have bevæget sig over terrainet slog fuglene ned i natkvarterets nærhed. Flyvende og hoppende fra gren til gren søgte de dette. Under okkupationen var de tavse. Som siddeplads valgtes grene af ca. 1 cm tykkelse. Natten tilbragtes i inderlig kontakt, individ ved individ i spredte smågrupper.

Fra ynglepladserne i Skandinavien trækker arten syd- eller vestover. De sydligt forekommende bestande er dog sikkert overvejende strejffugle med lidt udprægede trækbevægelser. De noget vestligt orienterede strejf kunne tyde på en vandring mod områder med mildere klima. Dette er dog sikkert en sekundær virkning. Kritiske temperaturer i forbindelse med en højere luftfugtighed paa eller i nærheden af yngleområderne kan i kraft af isdannelse og snelag hæmme fødeeftersøgning totalt. Primært er Sjaggerens træk utvivlsomt et ernæringsspørgsmål. Dette ses af forekomstmåden f. eks. her i landet. Dens forbliven på en vilkårlig lokalitet er sjældent af længere varighed. Dens indenfor vinterområdet vagabondagtige forekomst vidner om, at den bestandigt tilpasser sig nye omgivelser. Sjaggerens trækinstinkt er sikkert lidet udviklet og hæmmes hurtigt af føde i passende mængde. Der var ved de her anførte iagttagelser faktisk ikke tilstrækkelig føde. Fuglene blev som nævnt ikke iagttaget fouragerende på terrainet efter 31/10 og havde ikke kunnet ernære sig på lokaliteten flere dage forud. Hyldebær, der endnu på dette tidspunkt var til stede i stor mængde, blev ikke ædt. En tilpas rig næringsbiotop må selvfølgelig have været til stede i umiddelbar nærhed, men ligefuldt var arten dog at træffe konstant og stedfast på det her beskrevne terrain i ca. 8 uger efter sidste fourageringsiagttagelse.

De blev ikke iagttaget aggressive overfor artsfremmede individer med undtagelse af eet tilfælde (12/10), hvor en Misteldrossel, der søgte føde på pløjemarken, blev fordrevet. Det er nærliggende at antage, at Sjaggerens flokinstinkt overdøver trækinstinktet, og et territorium bliver, omend svagt, markeret, selv om eksistensmulighederne er negative, og føden må bjerges i et andet område. (Det bør tilføjes, at markeringen af et vinterterritorium er kendt også fra andre fuglearter, f. eks. Rødhals (*Erithacus r. rubecula* L.) og Gærdesmutte (*Troglodytes t. troglodytes* L.).)

Søren Peder Petersen.

24. 4. 1868—2. 7. 1953.

Kun kort tid efter at have fejret 85 års fødselsdag døde lærer S. P. Petersen, Gjessø, pludselig den 2. juli i år.

Det er kun få, der i dag erindrer lærer Petersen som entomolog, men blader vi i »Flora og Fauna«s første årgange, finder vi navnet i bd. II for 1900, hvor S. P. Petersen giver entomologiske meddelelser fra egnen syd for Silkeborg, og han anføres som bidrager til Jensen-

Haarups fortegnelse over Danmarks Biller, der fremkom i samme årgang af tidsskriftet. Der var i de år et levende samarbejde mellem lærer Petersen og de to Silkeborg-entomologer P. Esben-Petersen og A. C. Jensen-Haarup. Et af de dyr, der var særlig eftertragtet fra S. P. Petersens jagtrevier, var eghjorten, der dengang var almindelig ved Gjessø; *Carabus intricatus* var også blandt Petersens fund. Et par af de smukke eghjorte fra lærer Petersens samling står nu i Naturhistorisk Museums samling i Århus.

Plante- og dyrelivet blev ved at interessere Petersen livet igennem, hans store sommerfuglenet stod endnu i entreen i hans hus, da han døde; men det blev det historisk-topografiske studium, der efterhånden tog al den fritid, der blev tilovers fra skolearbejdet og de mange andre forskellige praktiske arbejder, lærer Petersen påtog sig. Gennem de sidste nogle og tredive år samlede S. P. Petersen stof til Them sogns historie. Det er bleven et imponerende arbejde, hvoraf kun en meget lille del er trykt, enkelte dele i Østjysk Hjemstavn og noget som avisartikler. Når der var mulighed for at komme afsted, kunne S. P. Petersen træffes i Rigsarkivet eller i Landsarkivet i Viborg. I 40 bind er de mange optegnelser samlet i særdeles smukke udskrifter fra arkivernes papirer, i andre bind findes samlede fremstillinger af forskellige afsnit af sognets historie. Forhåbentlig lykkes det ud af dette mægtige materiale at få trykt en populær sognebeskrivelse. Selv magtede S. P. Petersen ikke at foretage uddrag af materialet, »Jeg kunne lettere føje noget til,« sagde han engang, vi talte om at få en bog ud af det. Den store materialesamling er efter S. P. Petersens ønske skænket til Biblioteket i Silkeborg.

Peder Nielsen.

Scapholeberis aurita Fischer, en for Danmark ny Dafnie-art (Cladocera).

Af E. W. Kaiser.

Meddelelser fra Naturhistorisk Museum, Aarhus.

Desmond S. Johnson's artikel i Flora & Fauna 1951, p. 48, om *Ceriodaphnia setosa* Matile som ny for Danmark fik mig til at tænke på fundet af en anden for faunaen ny Dafnie-art, nemlig *Scapholeberis aurita* Fischer. Jeg fandt den i 1940 i Mølleåen. Den blev bestemt af afledede mag. scient. S. A. Boisen Bennike, men fundet blev af forskellige grunde ikke publiceret. I mellemtiden foreligger yderligere et fund af arten, denne gang fra Odense Å, og jeg vil i det følgende berette lidt om den nye art og om lokaliteterne, hvor den er taget.

Sc. aurita er den tredje af de 12 arter, som Berg 1929 forudsagde måtte kunne findes her i landet. De 2 andre er *Macrothrix hirsuticornis* (Berg 1933) og *Ceriodaphnia setosa* (Johnson 1951). I denne forbindelse skal det nævnes, at Scourfield og Harding 1941 skriver, at hannen til *Macrothrix hirsuticornis* er ukendt. Forfatterne har åbenbart overset, at Berg har beskrevet hannen til denne art i 1933 (Vidensk. Medd. 97).

Tidligere danske angivelser om *Scapholeberis* (Müller 1867, Poul-

sen 1928, Berg 1929) regner alle med 1 art, nemlig *Sc. mucronata*, idet de dog oplyser, at arten optræder i 2 former (*f. laevis* og *f. cornuta*). Der har været en del tvivl, om de 2 former er arter, lokale former eller om de er udtryk for den hos flere Dafnier kendte temporalvariation.

Ramner, 1929, behandler udførligt dette spørgsmål og kommer til det resultat, at der — foruden *Sc. aurita* — findes 2 vel adskilte arter, nemlig *Sc. kingi* G. O. Sars og *Sc. mucronata* O. F. Müller. Også Die Tierwelt Mitteleuropas, 1937, regner med 2 arter, følger altså Ramner (»ob mit Recht, muss die Zukunft entscheiden«). Scourfield og Harding, 1941, derimod regner kun med den ene art *Sc. mucronata* Müller og siger, at den forekommer med hovedet afrundet (d. v. s. glat) eller hornet (*f. cornuta*).

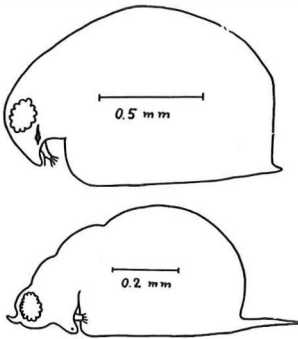

Fig. 1 (øverst):
Scapholeberis aurita.

Fig. 2 (nederst):
Scapholeberis mucronata.

Lokalitet:	Mølleå					Odense Å
	5/7-40	7/11-40	16/3-41	17/4-41	15/5-41	24/8-50
Klokkeslet	11 ³⁵	12 ⁰⁰	18 ⁵⁰	14 ⁴⁵	11 ²⁰	9 ⁵⁵
Vandtemperatur, ° C	18,9	5,2	4,7	8,9	—	23,2
Ilt, mg/l	4,1	1,0	3,5	4,2	—	2,3
Ilt, % mætning	44	8	27	36	—	26
pH	—	—	—	7,3	7,5	7,8
CaO, mg/l	—	—	—	102	111	113
Cl, mg/l	—	—	—	34	39	62
Iltforbrug ved KMn O ₄ , mg/l . .	—	—	—	8,0	12,8	10
Biokemisk iltforbrug, mg/l . . .	—	—	—	—	—	8,6

Følger vi Rammer, har vi altså nu 3 *Scapholeberis*-arter i Danmark, der bl. a. adskiller sig ved følgende:

1. Rostrum lang og spids, øjepletten aflang (fig. 1) *Sc. aurita* Fischer
- Rostrum kort og stump 2
2. Altid, baade som ung og voksen, uden horn *Sc. kingi* G. O. Sars
- Unger stedse med horn, vokse med eller uden horn (fig. 2)
Sc. mucronata O. F. Müller

Sc. aurita foreligger som nævnt nu både fra Mølleåen og fra Odense Å. Begge lokaliteter er en del forurenet og fremtræder som ret brede vandløb med langsomt rindende vand og sort bundmateriale. Iøvrigt skal følgende oplysninger gives om de 2 findesteder.

1. Mølleåen ved Mathildebro i Jægersborg Dyrehave.

I en prøve taget 1/7 1940 var der 27 eksemplarer af *Sc. aurita*. Af andre Cladocerer indeholdt prøven kun *Daphnia pulex* (30 stk.). Iøvrigt fandtes på lokaliteten en række forureningsorganismer, hvoraf de mest fremtrædende var *Tubifex tubifex*, *Helobdella stagnalis*, *Pelopia sp.*, *Psectrotanypus varius* og *Tendipes thummi-gr.*

Fra denne lokalitet foreligger en række analyser, jfr. skema. Det vil ses, at iltforholdene på stedet er dårlige, og at vandet indeholder temmelig meget organisk stof.

2. Odense Å ovenfor Ejby Mølle.

En prøve taget 23/8 1950 indeholdt 1 eksemplar af *Sc. aurita*. Af andre Cladocerer fandtes *Daphnia pulex* (13 stk.), *Simocephalus exspinosus* (6 stk.) og *S. vetulus* (2 stk.). Iøvrigt levede på lokaliteten en lang række dyreformer, deriblandt 12 arter snegle

og muslinger, 6 forskellige iglearter og mange Chironomider. Af de dominerende former i faunaprøven skal nævnes *Helobdella stagnalis*, *Glossiphonia heteroclita*, *Planorbis corneus*, *Valvata piscinalis*, *V. cristata*, *Bithynia tentaculata*, *B. leachi*, *Sphaerium corneum*, *Pisidium* sp., *Psectrotanytus varius*, *Tendipes plumosus*-gr., *T. thummi*-gr., *Glyptotendipes* sp. og *Parachironomus* sp.

Fra Odense Å foreligger en analyse taget 24/8 50, jfr. skema. Også her har vi tydeligvis iltfattigt vand med meget organisk stof. Forureningen er dog ikke så stor som i Mølleåen, hvilket navnlig fremgår af faunaprøvens sammensætning.

Summary.

The Cladoceran *Scapholeberis aurita* Fischer, which has not previously been recorded from Denmark, was found in two polluted rivers: Mølleåen, Zealand, and Odense Å, Funen.

Litteratur.

- Berg, K., 1929. A Faunistic and Biological Study of Danish Cladocera. — Vidensk. Medd. 88.
- Müller, P. E., 1867. Danmarks Cladocera. — Naturh. Tidskr. 3. R. 5.
- Poulsen, Erik M., 1928. Faunistische und biologische Untersuchungen über die Cladocerenfauna von Dänemark. — Vidensk. Medd. 86.
- Rammner, W., 1929. Zur Systematik der Cladoceren-Gattung *Scapholeberis* Schoedler. — Zool. Anz. 80.
- Scourfield, D. J. & Harding, J. P., 1941. A Key to the British Species of Freshwater Cladocera with Notes on their Ecology. — Freshwater Biol. Assoc. British Empire, Scientific Publication 5.

Hvor yngler der Tinksmede, og hvor mange par har vi i Danmark?

En opfordring til Flora og Faunas læsere.

Til brug ved en zootopografisk undersøgelse over Tinksmedens (*Tringa glareola*) forekomst og udbredelse som ynglefugl i Danmark opfordres Flora og Faunas læsere til at indsende oplysninger om såvel nuværende som tidligere ynglelokaliteter til stud. mag. Ernst Torp Petersen, Højsgårds Allé 13, Hellerup.

Tinksmeden hører til de fuglearter, der er i aftagende her i landet. Ud-tørringen af moser og kær truer den stærkt, men den findes dog endnu ynglende i nogle hedemoser i Jylland. På øerne yngler den næppe mere.

Af særlig interesse er det at få oplysninger om:

- 1) Antallet af ynglende par på de forskellige lokaliteter.
- 2) Eventuel tilbagegang i antallet i de senere år.
- 3) Karakteren af ynglebiotopen.

Vandstæren som dansk Ynglefugl.

Af Lærer *F. R. Astrup*.

Vandstæren (*Cinclus cinclus* L.) er funden ynglende i Aarhus Omegn. 1ste Maj 1953 fandt jeg dens Rede ved Tarskov Vandmølle. Da jeg stak Hovedet frem mod Broen, fløj Fuglen af Reden forbi Næsen af mig. Den viste tydeligt sit karakteristiske hvide Kravebryst. Den forholdsvis store Rede var bygget af Mos og Straa og laa lige under Cementbroen paa en Hylde. At Vogne til Tider rumlede stærkt hen over den, syntes ikke at genere Fuglen. Jeg gaar ud fra, at der var Æg i Reden, men jeg vilde ikke røre Reden eller Æggene.

Den 31. maj var jeg ved Broen igen. Nu var Ungerne gaaet af Reden; men de fløj og vadede rundt i Nærheden i Bækken, dykkede, svømmede efter Føde og satte sig paa en Sten, somme Tider 3 i Tal paa Rad. De var slet ikke sky. Det var morsomt at iagttage de livlige Fugle. Ustandseligt gjorde de et Buk med hele Kroppen, og samtidig spredte de Vingerne lidt ud, gav et »Hvip« og et Blink med det snehvide Øjelaag. Det saa pudsigt ud.

Ejeren af Vandmøllen, P. O. Schmidt, som jeg nu henvendte mig til, er meget interesseret i Fuglene. Han sagde, at der var udruget 6 Unger, som fløj af Reden 22. Maj. Nu var der ikke 6.

Fig. 1: Vandstærens Rede under Broen. 2. 7. 53.

Fot. V. Jensen for Nath. Museum.

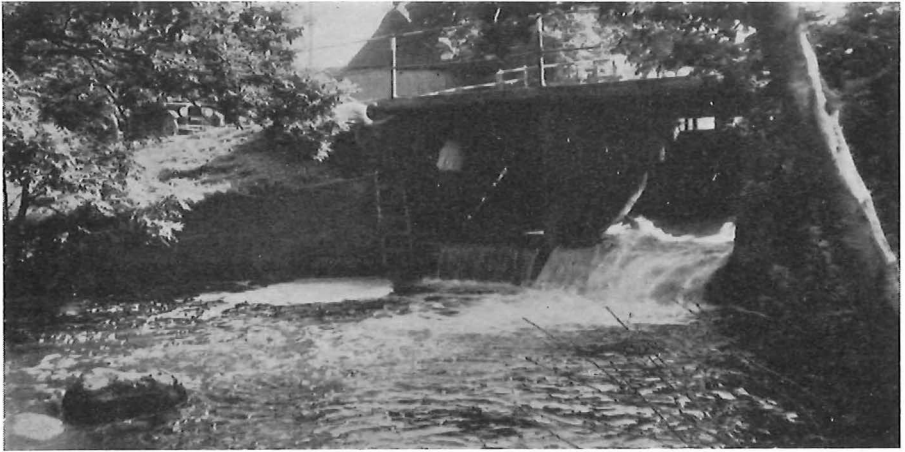

Fig. 2: Redens Omgivelser. T. v. for oven peger Dr. Bondesen ind på Reden, og Dr. Thamdrup foretager Maalinger. Fot. V. Jensen for Nath. Museum.

»Katten havde maaske taget nogle af dem.« Tillige meddelte han, at han som Barn for ca. 20 Aar siden har set Vandstærens Rede under Broen, som da var af Pæle og Planker, og at Fuglene ogsaa var der om Vinteren. I Fjor Sommer var der ingen, men for et Par Aar siden.

Jeg har 2 Gange før ved Sommertid set Vandstæren paa mine Fisketure langs Drostrup Aa ved Vejen St. Jeg tænkte da, at den sjældne Fugl var en Efternøler, som f. Eks. Sneppen, og undersøgte derfor ikke Sagen nøjere. Maaske de ogsaa var Ynglefugle?

I Løppenthin: »Fortegnelse over Danmarks sjældne Fugle«, 1946, er kort meddelt: »Vandstæren ret faatallig Vintergæst. Yngleforekomst formodet, men Bevis mangler«. I Halmstrøms: »Våra Fuglar i Norden«, 1942-47, noteres, at »i Danmark træffes Vandstæren om Vinteren, men häcker ikke der«. Den tilhører Skandinaviens nordligere og vestligere Egne, men findes dog sparsomt spredt ned til Skaane, hvor det sydligste Bofund er ved Värkaåen. Det er en smukt farvet og livlig Fugl. Den ligner i Form en forstørret Gærdesmutte, men er graasort med svagt brunt omkring det hvide Skjortebryst. Størrelse 190—218 mm. De 4—6 mælkehvide Æg lægges omkring 1ste Maj og ruges i 15—16 Dage. Ungerne er i Reden 18—19 Dage. Reden angives 30 cm i Diameter og at være overdækket, hvilket Reden i Tarskov dog ikke var. Fuglens Føde er Vandinsekter, Larver og Smaafisk. Den svømmer og dykker udmærket ved Hjælp af Ben og Vinger trods Manglen af Svømmehud. Den er en dygtig Sanger, synger baade Sommer og Vinter og har sin særlige Sang-

Siddeplads højere beliggende og et Par andre Hvilepladser nede ved Vandet. Trækfugl er den egentlig ikke, men snarere Strøg-fugl. Europa har 4 Arter af Vandstære, men Afvigelseme er ikke synderlig store.

6. 6. 1953. Aabyhøj.

Da Lærer F. R. Astrup meddelte mig, at han havde konstateret, at Vandstæren er dansk Ynglefugl, bad jeg ham om at tage nogle Fotografier af Reden og de nærmeste Omgivelser. Dette skete ogsaa; men paa Grund af det meget svage Lys inde under Broen og Skygge fra store Træer lykkedes det ikke at faa tydelige Billeder.

Saa var Museumsdirektør, Dr. Thamdrup saa venlig at køre Museumsinspektør Dr. Bondesen, Naturhistorisk Museums Fotograf Viggo Jensen og mig til Tarskov. Det lykkedes ved Hjælp af kunstig Belysning at faa nogle gode Billeder, af hvilke et Par er gengivet i omstaaende Artikel.

Sigfred Knudsen.

Opfordring. Da undertegnede er i færd med at bearbejde Echiniderne (Søpindsvinene) og Brachiopoderne (Armfødderne) i vore Kridtaflejringer modtages meget gerne saadanne indsamlede i Kridt- og Kalkgrave (Mergelgrave) samt i løse Blokke paa Markerne, da en Del af Arterne er meget daarligt kendt. Alle Oplysninger om Findested bedes vedlagt. Endvidere vil fossilrige, løse Blokke være af stor Interesse, idet det er min Mening med Mellemrum at behandle saadanne særlig interessante Blokke og deres Fauna her i Flora og Fauna. Portoudgifter vil blive dækket.

Lystrup St., Jylland.

Jørgen Wind.

Opfordring. Af en østrigsk Pieris-specialist er jeg blevet opfordret til at være ham behjælpelig med at skaffe ham serier af *P. napi* af begge køn og begge (alle tre?) generationer fra forskellige egne her i landet, og jeg lader herved opfordringen gå videre til samlere i alle landsdele, der er villige til at hjælpe en udenlandsk kollega. Ulejligheden ved at fange en halv snes friske *napi* er jo ikke stor i forhold til det bidrag, man evt. kan yde til løsningen af det opstillede problem: om *napi* og *bryoniae* (*adalwindi*) er een eller to »gode«¹ arter. Specielt beder han om de formørkede former, der sporadisk om end ikke helt sjældent optræder mellem hovedformen i mose- og kystegne, men også helt normale dyr har interesse. Af hensyn til forsendelse osv. må dyrene være tuttede og forsynet med nøjagtige oplysninger om fangstdato og -sted samt fangerens navn.

Hørsholmvej 77, Rungsted Kyst.

Cand. mag. T. W. Langer.

Nogle Bemærkninger til Belysning af Typeformen hos *Heodes phlaeas* (Lille Ildsommerfugl)

Af *Stig Agesen*.

Gennem mine Undersøgelser af *phlaeas*-Formen og under Arbejdet med *Artens* Biologi og Udbredelse har det ofte strejft min Tanke, at der var et vist Misforhold mellem Litteraturens Beskrivelse af *Artens* Bagvinger og de faktiske Forhold, især med Henblik paa de skinnende lyseblaa Skæl, der danner en større eller mindre Række Pletter nær det røde Sømbaandet.

Taget under et, hvor de overhovedet omtales — og det sker langt fra hos alle Forfattere — anses Individier forsynet med disse Pletter som Undtagelser, der adskiller sig fra den normale Type, som blot beskrives med sorte eller bronzefarvede Bagvinger paa nær Sømbaandet.

Forfattere som V. Ström, S. Beaufoy og V. J. Stokoe nævner saaledes kun Vings Grundfarve og Baandet, medens M. Schröder og E. B. Ford overhovedet ingen Beskrivelse giver; kun afbildes Eksemplarer hos begge uden blaa Skæl, hvilket i Virkeligheden er misvisende, hvad jeg senere skal komme tilbage til.

A. Klöcker og R. South har begge en Omtale af blaaplettede Individier og benytter sig begge af Udtrykket »undertiden« om Forekomsten af slige Dyr. South har tillige Tegninger i Farver af to saakaldte Typedyr, ♂ og ♀ uden blaa Skæl, medens Nr. 4 paa samme Tavle, Pl. 101, S. 151, viser en Aberration med en lille gul Plet i det røde ved Forvingespidsen og desuden blaa Pletter paa Bagvingerne; de blaa Pletter er utvivlsomt medregnet til Aberrationsformen. Alle øvrige Dyr, der er afbildet paa Tavlen, er tegnet uden Angivelse af blaa — et noget besynderligt Tilfælde. Til Gengæld har baade Klöcker og Beaufoy tydelige Billeder af Dyr med blaa Skæl, til trods for den modsigende, ledsagende Tekst.

Der fremtræder saaledes et Billede af Uklarhed og aabenbar Ukendskab til de faktiske Forhold ved Forekomsten af de blaa Skælpletter hos *phlaeas*, hvilket sikkert — i Betragtning af *Artens* almindelige Udbredelse og ofte store Individantal — maa tilskrives manglende Agtpaagivenhed og Interesse; man har ikke kunnet eller gidet se Skoven for bare Træer.

Jeg tog mig saa for at undersøge 100 Dyr foruden mine egne 200 Eksemplarer nærmere og kom til det for mig ikke overraskende Resultat, at 278 Individier havde blaa Skæl — mere eller mindre tydelige og ordnede i et større eller mindre Antal Pletter — ca. en Femtepart maatte ses med en almindelig Lup, idet det drejede sig om ganske enkelte Skæl i hver Plet — og

kun Resten, altsaa ca. 9%, var blottet for disse Skæl; jeg kunde i det mindste ikke med Sikkerhed paavise, at de havde dem. Nogle af Dyrene unddrog sig tillige en nøjere Undersøgelse paa Grund af ret stærkt beskadigede eller afstøvede Vinger.

Man kunde nu maaske tænke sig, at de blaa Skæl optraadte forskelligt hos de to Kuld — i en vis Relation til de sorte Pletter og Sømkantens Udbredelse paa Forvingerne, der gennemgaaende er størst hos Sommerkullet — men intet har kunnet spores i den Retning; derimod kan man nok sige, at Hummerne af begge Kuld har overvejende større og tydelige Blaaletter end Hannerne, selv om der ogsaa blandt disse sidste forekommer endog kraftigt tegnede Individuer.

Paa 100 tilfældigt valgte Dyr indsamlet fra forskellige Egne af Høds Herred inclusive en Snes Stykker fra Hobro, der stod i

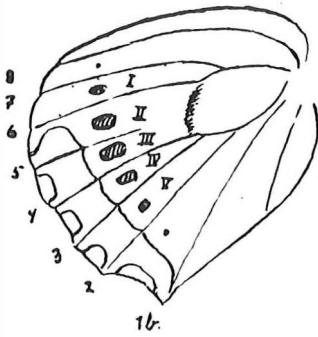

Fig. 1.

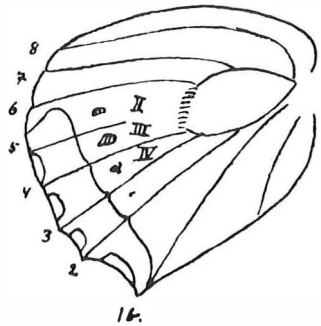

Fig. 2.

samme Kasse, foretog jeg en nøjere Optælling af blaa Pletter og Skæl pr. Individ. — En stærkt tegnet Vinge ser ud som den paa Tegningen Fig. 1 viste venstre Bagvinge, hvor de blaa Pletter er mærket med Romertal fra I til V. I et ganske enkelt Tilfælde har jeg tillige ogsaa konstateret et eneste Skæl placeret i Rummet mellem Ribbe 8—7 og 2—1b, som ogsaa markeret paa Fig. 1, men dette er en absolut Undtagelse. II og III har saa godt som altid det største Antal Skæl, hvorefter Antallet er aftagende til begge Sider i Talrækken. Kontinuerlig hermed vil det da som Regel ogsaa vise sig, at disse Pletter II og III er de sidst synlige ved et decimeret Skælantal, medens I, V og IV forsvinder først; men en Del Undtagelser herfra kan dog let paavises. Fig. 2 viser et skematiseret Eksempel paa en Gennemsnitsforekomst af de blaa Skæl, med Pletterne II, III og IV i Behold, IV dog kun med ganske faa Skæl mere eller mindre tydelig for det ubevæbnede Øje.

Den omtalte Optælling førte da til følgende Resultat, idet jeg til en Plet medregnede mindst 2 Skæl og satte ulige Sideantal i højre og venstre Vinge til højeste Tal:

10	Individer med	5	Pletter
36	»	»	4 »
27	»	»	3 »
13	»	»	2 »
6	»	»	1 »
8	»	»	0 »

Af de 8 Dyr med 0 Pletter havde 3 Stkr. eet blaat Skæl paa hver Vinge, og kun 5 var helt uden Skæl — det er dem, man hidtil har kaldt Typeformen!

Disse Kendsgeminger kan saaledes ikke berettigede til en Opretholdelse af den i Litteraturen hidtil anførte Beskrivelse, men maa ændres til følgende Forslag: Bagvinger hos *H. phlaeas*: — Lysere eller mørkere mat bronzefarvet Bund med et med sorte Indhak kantet ildrødt Sømbaand; langs Baandets Inderside med en Række mer eller mindre tydelige blaa Pletter eller enkelte spredte Skæl, der undertiden helt kan mangle. —

De farveafbildede »Typedyr« hos Schröder, Stokoe og South er saaledes den undtagelsesvis forekommende Form uden blaa Bagvingeskæl, medens Klöcker og Beaufoy afbilder det egentlige Typedyr, dog uden at de selv er klar over det og i Stedet beskriver Afvigelsen som Normen.

Hos friskklækkede Eksemplarer er de blaa Pletter overordentlig intensive og klare og af stor Virkning i Dyrenes hele Farvekombination. Ved Afflyvningen, der foregaar forholdsvis hurtigt hos de meget urolige og vimse Smaadyr, forgaar de blaa Skæl tilsvarende tidligt, og er de til Tider lette at overse ved overfladisk Betragtning, bliver det jo ikke nemmere gennem et reduceret Skælantals. Men dette er en hel anden Side af Sagen og kan ikke rokke ved ovenstaaende fremdragne Faktum, at Nominatformen af *phlaeas* har blaa Bagvingepletter.

Odder, den 8. 3. 1953.

Isogenus nubecula Newman i Danmark. Om denne Slørvinge oplyser Danmarks Fauna, 1910, at der hidtil kun er taget nogle larver af denne art i en skovbæk i Bidstrup Hestehave ved Laurbjerg. Per Brinck (Opusc. Ent. Suppl. XI, Lund 1949) har imidlertid påvist, at de pågældende larver tilhører en anden slægt og art, nemlig *Perlodes microcephala* Pictet. Nu foreligger derimod et sikkert fund af *Isogenus nubecula* Newman, idet jeg den 3/6 1949 har taget en imago ♂ ved Storå syd for Vem. Exemplaret er velvilligst bestemt af dr. Per Brinck, Lund.

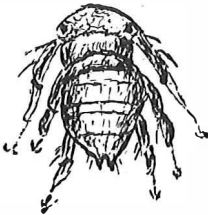
Klokkedal pr. Horsens.

E. W. Kaiser.

Flagermusens Lusflue (Nycteribius).

Af Hj. Ussing.

I »Flora og Fauna«, 1946, S. 159, skrev jeg en Artikel: »Snyltende Insekter«, og den indeholdt et Hjertesuk i Form af min Beklagelse over aldrig at have set Flagermuselusen, som jeg altsaa desværre ikke fik med i dette Arbejde, en Beklagelse, der resulterede i, at to af mine Venner, Konservator D i r i c h s e n, København, og Vægter L i n d h a r d t H a n s e n, Krenkerup, senere hjalp mig og sendte nogle Eksemplarer, som jeg har haft stor Glæde af at undersøge, dels tørrede, dels spritlagt. Jeg fornyer her min Tak til begge »Fangerne« af det vanskeligt tilgængelige Materiale, da man saa sjældent faar fat i Flagermus, og det er langt fra alle, der huser Snylteren. I Reglen fandt jeg Mider, ganske smaa, endog mindre end *Nycteribius*; men de er lette at kende. Selv om *Nycteribius* har kraftige Klør til at klamre sig fast med i Bunden af Pelsen, flytter den sig dog meget behændigt og smutter let bort fra det døde Dyr (Værten). Man mener, Snylteren hyppigst holder til i Axelhulen.

Nycteribius.
(Nat. Størrelse = 1 mm.)

Det er smaa Ting, det her drejer sig om — knap 1 mm — og min Figur maa derfor ikke tages for bogstavelig, da jeg mangler Tegneprisme til mit Mikroskop — den er kun at betragte som et Habitusbillede, der dog giver lidt Begreb om dette interessante og sjældne lille Dyr.

Nogle er blinde, andre ikke; jeg fandt nu et Par fine Punktøjne paa alle mine Eksemplarer. Farven er gulbrun, og Lemmerne, hvis Laar og Skinneben er særlig veludviklede, sidder mærk værdig lateralt indleddede. Klørerne kraftige, totandede, Vinger mangler. I det hele taget en besynderlig lille Skabning, der flygtig set minder lidt om en lille bitte Edderkop.

Der skal forekomme flere Arter; mine er af samme Art. Materialet fra D i r i c h s e n var fra Hørve og Kirkehyllinge paa Sjælland, L i n d h a r d t H a n s e n s var taget paa Vandflagermus (*V. daubentonii*) i Saksøbing Kirke.

Bortset fra den kendte Gamasus-Midde, vi finder paa Skarnbasser og andre Biller, er *Nycteribius* mit mindste Insekt, og jeg var meget betænkelig ved at lime disse Lilleputter op paa Kar-ton, men det gik!

Jeg havde i Sommeren 1952 en stor brun Flagermus levende herhjemme i Stuen, men den var saa arrig og hvæsende, blot jeg strøg den lidt over Pelsen. Saa fandt jeg paa at dyppe en blød Pensel i Fløde, og nu glemte den at vræle op, men slikkede i Stedet for Penslen med stort Velbehag. — Morsomt Syn at se den smukke røde Tunge i Aktivitet!

Nogle bemærkninger om visse almindeligere sommerfuglearters forekomst i Rungsted-egnen

Af T. W. Langer.

Faunistiske artikler handler som bekendt oftest om de større og helt store sjældenheder, man har været saa heldig at sikre sig; det er mindre hyppigt, at nogen interesserer sig for de saakaldt almindelige arters optræden, skønt ogsaa den kan rumme store og vanskelige problemer, der i den store sammenhæng ingenlunde er af mindre vigtighed.

Enhver samler har konstateret, at nogle arter temporært eller permanent er i frem- eller tilbagegang, men aarsagerne til disse forskydninger staar ikke altid klart. I England forsvandt *dispar dispar* i 1851, efter al sandsynlighed paa grund af rovdrift fra professionelle indsamleres side, men den forklaring gælder ikke for *machaon*. Der er i England talrige egne, hvor den skulde have alle chancer for at kunne trives, men ikke des mindre er den forsvundet fra den ene lokalitet efter den anden, saa den i dag kun findes paa enkelte steder i to grevskaber.

Hvordan staar det nu til herhjemme? Jeg skal forsøge at belyse det lidt med eksempler fra mit eget »revier«, Rungsted-Hørsholm og egnen her omkring, som jeg har gennemtrawlet de sidste 15 aar og brugt næsten al min fritid som gymnasiast og student paa at undersøge. Dette være sagt for paa forhaand at imødegaa den paastand, at mine iagttagelser grunder sig udelukkende paa tilfældigheder.

Biotoperne er saa forskellige, som man kan forlange det i en af landets fedeste egne. Selve Rungsted er en typisk villabebyggelse med velholdte haver, der rummer mangfoldige »uorganiske« plantearter og hermed ogsaa sommerfugle. Jeg faar fx. regelmæssigt et lyngdyr som *nanata* paa lys, noget der ogsaa kan lade sig gøre i andre ikke-lyngbærende egne, men næppe saa hyppigt som her. Den lever paa lyngarter i haverne. Vi har strand — med *ripae* — og bøgeskov med flere enklaver af eg — *leucophaearia*, *ridens* osv. og iaar en enkelt *stratarius* — og naaleplantninger med de dertil hørende arter, dog bortset fra de egentlige fyrredyr, af hvilke man til gengæld kan sikre sig adskillige ved de fyrreklædte skrænter omkring visse villagrunde. Her er fede enge og magre marker umiddelbart ned mod sundet, rørmoser og søer, næsten alt undtagen den egentlige sandjordsvegetation. Man kunne nu vente, at de fleste dyr, bortset naturligvis fra de specifikke magerjordsdyr som *vinula* o. l., havde mulighed for at trives her, men der er mange spørgsmaalstegn.

Det undrer mig ikke særligt, at jeg kun har truffet *machaon*

een gang, i 43, men hvorfor forsvandt *mnemosyne* fra Folehaven i 1912? Foderplanten og den eng, hvor Worm-Hansen fangede den da, er der stadig, men *mnemosyne* har ikke vist sig siden. Ser man de tidligere aargange af Fl. og F. igennem, vil man bemærke, at den endnu i dette århundrede har været paa adskillige lokaliteter, fx. ved Køge, hvorfra den er forsvundet. Det kan næppe udelukkende lægges samlerne til last, at det er gaaet saa rivende tilbage for den.

En tilfældig strejfer var vist ogsaa den *daplidice*, jeg tog paa en høj, tør bakke ved Sundet i Maj 42; men *camilla*, som jeg tidligere saa hvert aar, omend ikke i saa stort tal som i 42, har siden været totalt forsvundet. Til gengæld er *hyale* blevet betydelig hyppigere, men det er nu en mager trøst. Af Melitaea-arterne kunde man vente at finde *cinxia*, *athalia* og *dictynna*, som jeg har fundet andre steder paa terræn, der nøje svarer til visse af mine yndlingslokaliteter her, men alt, hvad jeg har faaet, er een *cinxia* og een *dictynna*, pudsigt nok paa samme dag, 13/6 46. Skoven er velforsynet med hindbær og brombær, hvad *batis* og *derasa* bærer vidnesbyrd om, men *paphia* er blevet faatallig. For 10 aar siden var der nok af den; siden har det næsten været et særsyn at træffe paa den. Argynnis-arterne er repræsenteret ved *selene*, *adippe*, *lathonia* og en gang imellem en *ino*; men *aglaja*, som er hyppig blot en 7–8 km herfra paa en biotop, som er mere almindelig her end paa findestedet, og *euphrosyne*, der angives som alm. ved Horsørød, har jeg aldrig kunnet finde, lige saa lidt som *tullia*. *W-album* var ret hyppig indtil 1945; efter den tid har jeg kun set eet eneste exp.

De bjørneklovevoksninger, den tidligere frekventerede, har aar efter aar staaet gabende tomme for det kønne, lille dyr. Paa engene i Tokkekøb Hegn 10 km herfra kan jeg hente *hippotoë*, *statices* og *sannio*; paa engene hernede har jeg aldrig fundet dem. De kan maaske ikke lide saltvandsduften fra det nære Øresund. Vi har i adskillige aar haft en stor pilekultur paa flere ha., som har forsynet mig med *fimbria*; men *salicis*, dette almindelige dyr, har den ikke kunnet yde. I 1950 fandt jeg endelig *antiqua*, en ♀-larve i en grusgrav paa — krageklo!

Det er alt, trods mængder af tjørn og andet lækkert. Selv et dyr, der af mange anses ikke for en sommerfugl men for en hjem-søgelse, *neustria*, har det taget mig 13 år at finde een larve og een imago af, men her ved jeg dels, at andre har været heldigere end jeg, og dels kan det forklares: den flittige sprøjtning af frugt-træer og -buske, der vel ligeledes er skyld i *grossulariata*s forbløf-fende lokale sjældenhed. *M. rubi* er ogsaa en af de arter, der driller mig: een ♀ paa lys juni 47; men det er dog bedre end *potatoria*, der har svigtet aldeles, skønt den er alm. nok i Skodsborg,

8—9 km sydpaa. *Pavonia* anses heller ikke for nogen sjældenhed, men her har jeg aldrig set den.

Hvad *sphingiderne* angaar, udmærker *ligustri* sig ved sjældent at optræde. Jeg fandt ofte larven for 7—8 aar siden; men saa holdt det op ret pludselig, og siden har jeg, trods samarbejde med lokale anlægsgartnere, kun faaet een larve, der oven i købet var død. Det er bittert, naar man tænker paa de km af ligusterhække og de skove af sirbuske, jeg har været i lag med for at redde egnens ære! I retfærdighedens navn maa det dog indskydes, at *galii* og *porcellus* har givet hver en imago paa blomstrende kaprifolium 3/7 46. Hvad de har her at gøre, ved jeg ikke rigtig. Saa sent som i 1947-48 kunde jeg hente *elpenor*-larven i rimeligt antal fra springbalsaminbevoksningerne oppe i skoven; men siden er jeg gaaet forgæves baade til de gammelkendte og til nye steder. Foderplanten har snarere udvidet end indskrænket sit omraade.

Aegeriiderne er et andet sørgeligt kapitel; trods ivrig eftersøgning har det hidtil kun givet en *sphéciformis* og en *tipuliformis*. Men her kan der givet være tale om, at nye metoder vil kunne give bedre resultater, saa jeg vil vente med at bryde staven over familien, til jeg har prøvet paa en anden bov. Ogsaa *coscus* hører til mine uopfyldte ønsker.

Lad mig slutte denne triste opregning med et suk over min dejlige lokalitet med *amandus* og *purpuralis* (genitalundersøgt!), nogle faa hundrede m², der lige præcis blev udset som en passende grund for samaritterforeningens hytte. Saa var de to arters saga ude her paa egnen.

Det var let at fortsætte videre gennem ugler og maalere, men det maa være nok at undre sig over, at *brunnea* og *umbrosa* er blevet saa sjældne gæster; de er dog ikke »vandrefugle« som *ypsilon*, sidst fanget i 1946.

Hvorpaa kan det mon bero, at de ovennævnte arters hyppighed paa egnen er blevet saa forskubbet? Sjældenhederne er nemlig lige saa hyppige som tidligere og forholdsmaessigt rigeligere repræsenteret end saa mange andre steder. Jeg nævner blot *Venusia cambrica* og *confusa*, taget paa lys i haven sammen med mange andre gode dyr.

De seneste 15—20 aar har bragt en kraftig forøgelse af befolkningstætheden herude og dermed af legende børn, sværmende ungdom og adstadigt spadserende voksne i den smukke omegn. Er det det, der har været sommerfuglefaunaen for meget, eller er der tale om en hyppighedscyklus over en længere aarrække, hvor mange af de alm. arter naar et maximum omtrent samtidig? Man kan forstaa, at frugttræssprøjtning, udlægning af arealer til haver, dræning af fugtige partier osv. kan ændre floraen og der-

med sommerfuglefaunaen paa samme maade, som krigstidens stødoptagning totalt spolerede træbukkebestanden herude, men disse faktorer giver ingen forklaring paa, at *elpenor* ikke mere frekventerer springbalsaminerne, eller at *antiqua* ikke lader sig friste af tjørnene her som paa andre steder. Heller ikke mængden af snyltestukne larver giver noget fingerpeg; de er forholdsmæssigt ikke talrigere nu, end de har været i de første aar af den periode, mine indsamlinger har strakt sig over. Trods alle spekulationer maa jeg nødtvungent lade spørgsmaalet om arternes tilbagegang og manglende tilstedeværelse staa aabent* og haaber blot, at andre kan bidrage til at hjælp mig til en forklaring paa problemet.

Forandringer i gåsebestanden på Nordfyn.

Af P. J. Rorth.

I de snart 40 år, jeg har opholdt mig på det nordlige Fyn, er der sket væsentlige og interessante ændringer i gåsebestanden. I endnu længere tid tilbage har gæssene været talrige på denne egn, væsentligt omkring godserne Egebjerggaard (tidligere Einsiedelsborg) og Gyldesteen, hvor store flokke har opholdt sig i efterårs- og forårsmånederne. For rajgæssenes vedkommende har de flade kyster, der før tangsygdommens indtræden først i trediverne var rigt bevoksede med bændeltang, naturligvis været opholdsstedet. På førstnævnte sted har gæssene af forskellige grunde været i aftagende, medens de i de senere år har været i tiltagende ved Gyldesteen.

I år har der således opholdt sig ca. tusinde gæs på strandengene der, men medens det forhen hovedsageligt var sædgæs (*Anser fabalis fabalis*), er hovedparten nu blisgæs (*Anser albifrons albifrons*). I mine første år på Nordfyn var blisgæssene fåtallige, men op i trediverne kunne man ikke undgå at lægge mærke til deres tiltagen, og der var ofte små flokke imellem sædgæssene. De er lette at skelne fra sædgæssene, både når de er i luften og på jorden. Her kendes de let på de mørke bæltter over brystet, særlig brede og sammenhængende hos gamle hanner, de orangegule næb med lyse næbnegle og det hvide bånd omkring næbroden. De unge fugle mangler disse kendetegn, de er mørkebrune om næbroden, men er, hvor sammenligning er mulig, let kendelige på deres ringere størrelse. Hvornår de får det hvide om næbroden, ses ikke af beskrivelserne, da vore museer endnu

* Ford berører kort spørgsmaalet i »British Butterflies«, Harmondsworth 1951, p. 30—31.

mangler materiale for denne fugls vedkommende (se f. eks. Lehn Schiøler: Danmarks Fugle I, hvor der henvises til den amerikanske blisgås); men endnu i februar måned er de brune fjer ikke skiftet, og de mørke bælder bliver først brede efter flere års forløb.

Mærkeligt er det også, at samtidig med blisgæssenes tiltagen har sædgæssene været i aftagende, og nu er mindst de tre fjerdedele af gæssene blisgæs. Lensgreve Bernstorff, Gyldensteen, har siden 1923 ført en meget nøjagtig jagtjournal, som jeg har haft lejlighed til at se, og heraf fremgår også forandringen. Lensgreven er meget interesseret i at bevare den store gåsebestand, og den er kun udsat for skånsom jagt. 1937 er det første år, hvor der er skudt et betydeligt antal, og omkring midten af fyrrerne er der skudt omtrent lige mange af de to arter. Ved en jagt under gunstige forhold (snevejr og snelæg) i februar i år blev der skudt ialt 34 gæs, hvoraf de 29 var blisgæs. — Som de fleste gæs vil også blisgæssene gerne have kostforandring, og man kan se dem afgræsse forskellige afgrøder på markerne, men de synes at være mere bundet til landjorden end sædgæssene.

Også i sædgæssenes levevis er der sket en forandring, der vel står i forbindelse med bændeltangens forsvinden. Tidligere trak gæssene ret regelmæssigt fra strandengene om aftenen ud på den flade kyst, hvor de om natten fortærede bændeltang for atter at trække ind på marker og enge om morgenen. Til strandjægerens ærgrelse foregår dette træk nu så godt som ikke mere. Gæssene overnatter inde på godsets enge, hvor der er fred, og letter flokkene for at flyve ud på stranden, er det for at få et bad i det salte vand, men kun sjældent bliver de siddende ude på en revle natten over. I dagbladene har det været omtalt, hvorledes strandjægere har afskudt raketter for at skræmme gæssene fra deres sikre nattesæde, en fremgangsmåde, der netop for en tid siden har fået sin passende bedømmelse ved landsretten.

For begge arters vedkommende har forårstrækket i de senere år været mere uregelmæssigt end tidligere. I år blev de fleste til midt i marts måned, da jeg tilfældigt så de sidste — en 6—700 stk. — flyve mod nord ud over Kattegat.

Grågåsen (*Anser anser anser*) yngler ikke på Nordfyn og viser sig ikke talrigt, kun når ernæringsforholdene, f. eks. ved store oversvømmelser, byder på noget særligt, optræder den i perioder i små flokke, der vel lokkes dertil fra de midt- og vestfynske yngepladser.

Kortnæbbet gås (*Anser fabalis brachyrhynchus*) har jeg ikke iagttaget, og den er kun skudt på Gyldensteen en enkelt gang.

Dværggåsen (*Anser erythropus*) viser sig også kun sjældent. Et eksemplar, der nu findes i Naturhistorisk Museum i Aarhus,

blev skudt her ved kysten for nogle år siden, og et årstid senere blev der skudt tre eksemplarer af arten på en mark ved Jullerup. En gang imellem bliver denne gåseart jo nok overset.

For fuldstændigheds skyld nævner jeg også iagttagelsen af Indisk gås (*Anser indicus*). I august 1950 opholdt der sig et par i Bogenses omegn nogle dage. Jeg skrev dengang en notits om dem i Orinthologisk Tidsskrift og henvendte mig også til forskellige zoologiske haver, men det lykkedes ikke at få opklaret, om det drejede sig om fugle, der var undveget fra fangenskab. Ifølge H. Scheel: »Vildgæssene« blev der i 1884 i Sverrig skudt tre eksemplarer også i august måned, hvad der måske kunne tyde på en naturlig forekomst.

Af forandringer i rajgæssenes optræden må særlig nævnes Knortegåsens (*Branta bernicla*) forsvinden samtidig med sygdommen i bændeltangen. Tidligere var denne gås uhyre almindelig ved Nordfyns kyster, og det er ingen overdrivelse, at de store flokke, når de lettede, kunne formørke himlen. Nu er de så sjældne, at jeg ikke har set en knortegås i flere år.

Bramgåsen (*Branta leucopsis*) ses nu og da i farvandet omkring Æbelø, og i bededagsferien i år så jeg en bramgås mellem gravvænder på strandene ved Stegø. Den opholdt sig i de følgende 3 uger både på stranden og inde på engene.

Bogense, 20. 7. 53.

Report of the Danish Biological Station to the Ministry of Fisheries.
Nr. 53. Biologisk Stations Beretning vil indtil videre kun udkomme på Engelsk, dog med korte Sammendrag på Dansk. C. A. Reitzels Forlag.

Nr. 53 indeholder: H. Blegvad: Svingninger i mængden af fiskeføde på havbunden i Limfjorden i årene 1920–1950.

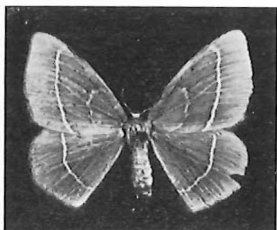
Erik M. Poulsen: Vekslinger i hyppighed af større, hvirvelløse bunddyr i Limfjorden 1927–50.

C. J. Rasmussen: To danske fund af hunål (*Anguilla anguilla*) i hel eller delvis yngledragt. S. K.

Sven Behrens och Torsten Malmberg: Besök på Kullaberg. Svensk Natur, Stockholm 1950, 84 sider. Pris: 4,25 sv. kr.

En nyttig rejsefører for det berømte udflugtssted – bortset fra Bornholm – Danmarks nærmeste større klippeterræn. Prævedigt nyt er gennemgangen af klippens geologi, plante- og dyreliv. Udmærkede billeder og kort samt forslag til vandringsture ledsager det lille hæfte.

Poul Bondesen.

Hemistola crysoprasaria Esp.

Ny dansk Storsommerfugl:

Maaleren *Hemistola crysoprasaria* Esp., tidl.: *Geometra vernaria* Hb.

Af N. Ulrik Møller.

Den 14. 7. 53. tog jeg paa Kviksølvlampe i Mellemskoven paa Falster ovenstaaende for Danmark nye Art. Sommerfuglen kom til Lyset Kl. ca. 23 og blev straks erkendt som en mærkelig lille *Geometra*. Først næste Dag blev jeg klar over, at det var et Dyr, jeg ikke kendte, men jeg huskede, at jeg havde set en Afbildning af den før. Ved min hjemkomst til Lemvig kunde jeg slaa den op i »Svenska Fjärilar«, hvor der findes et udmærket Billede af den. Sommerfuglen er svagt lysegrøn, med lyse Tværlinier, 2 i Forvingen, den indre noget buet, 1 Tværlinie i Bagvingen. Forvingen paa Eksemplaret er noget falmet, højre Bagvinge har et lille Hak, men ellers er Dyret nydeligt. Det er en ♀, og Vingefanget er nøjagtigt 30 mm. Billedet er i naturlig Størrelse.

Paa Museet i Aarhus staar 2 engelske ♂♂. De er noget større og noget renere i Farven end det danske Eksemplar.

»Svenska Fjärilar« angiver:

Vingefang 29 til 33 mm, flyver i Juni til begyndelsen af August. Æggene, der er grønplettede, lægges i Hobe paa 10 til 12 paa Kvistene. Larven er lysegrøn, stærkt hvidprikket med mørkegrøn eller sjældent rødagtig gulindfattet Ryglinie. Almindeligvis lyse utydelige Sidelinier, noget udstaaende Sidekant og rødbrunt Hoved. Lever paa *Clematis vitalba*. Findes meget sjældent, Vestergøtland, Blekinge og Skaane.

»South« angiver Sommerfuglen som:

The Small Emerald (*Geometra vernaria*). Findes især i den sydlige og østlige Del af England paa Kalkgrund, og er der øjensynlig ikke saa sjælden som i Sverrig.

Billedet i »Culot«, som jeg ogsaa har haft Lejlighed til at se, er efter min Mening næppe saa godt som det i »Svenska Fjärilar«.

Iøvrigt er det jo en af de Arter, som Biskop Skat Hoffmeyer i Maalerbogen allerede har forudsagt, vi kunne finde i Danmark. Skat Hoffmeyer angiver endvidere, at Sommerfuglen findes gennem Nordtyskland til Estland.

Iøvrigt havde jeg 10 gode Fangstdage i Mellemskoven, fra 13. Juli til 23. Juli. For 3 Aar siden fangede Hans Petersen, Virklund, i Mellemskoven 1 Stk. *Thaumetopoea pinivora*; Onsdag den 22. Juli fangede jeg 3 Stk. og Henning Hansen 1 Stk.

Torsdag den 23. Juli fangede vi hver 1 Stk. Den har øjensynlig nu fast Fodfæste der i Skoven.

Lemvig, den 26. September 1953.

Litteratur.

British Pyralid and Plume Moths. By Bryan P. Beirne. (405 figurer, hvoraf 216 i farver. Frederik Warne & Company Ltd. Bedford Court, London W. C. 2.) Pris 21 shilling.

Bogen anvender ikke engelske navne i større udstrækning, hvilket er en stor fordel. Det er meget irriterende at sidde og lede i de engelske værker efter arter, som man udmærket kender ved det latinske navn, men ikke ved de konstruerede engelske! Bogen behandler 210 arter, hvoraf 92 er taget i Irland, 207 er engelske, 1 fra Wight og 2 alene fra Irland, 12 af arterne i det mindste er tilfældige eller regulære immigranter fra kontinentet. Som her i Danmark er også i England studiet af Pyraliderne negligeret, men da denne bog giver mange nyttige oplysninger, må den formentlig stimulere arbejdet med microlepidoptererne. Det er jo fuldkommen latterligt, at så mange larvers biologi er ukendt. Her var en opgave at tage op i stedet for det evindelige samleri, som efterhånden ikke spiller større rolle.

Tegningerne er mange og ypperlige. Desværre lader mange af farvetavlerne meget tilbage at ønske. På det punkt er der så afgjort tilbagegang. Når man f. ex. tænker på Bucklers pragtfulde farvetavler fra slutningen af 19. årh., er det i grunden stærkt, at man præsterer noget sådant i 1952. Men det er vel et økonomisk spørgsmål som her i Danmark.

Med sine 208 sider text, et bredt og oplysende glossar og en fyldig litteraturliste er det en bog, som kan anbefales — trods svaghederne.

Knud Juul.

C. Wesenberg-Lund: De danske Søers og Danmses dyriske Plankton. 27 tavler. Pris: 25,00 kr. (Ejnar Munksgaard.) 1952.

Endnu engang har man den store glæde at se en af professor Wesenberg-Lunds gedigne håndbøger på markedet. Ligesom de foregående ferskvandsbiologiske værker drejer det sig også her hovedsagelig om professorens egne værker oprindelig publiceret på fremmede sprog, men nu lagt til rette på dansk på en sådan måde, at det ikke kræver særlige forkundskaber at forstå indholdet. Værket fremtræder med 27 store plancher tæt besat (måske i et par tilfælde for tæt) med talrige klare stregtegninger, for størstedelen originale og udført i stor størrelse. Ved hjælp af disse tavler og den udførlige beskrivelse af de enkelte arter skulle det være muligt at bestemme de almindeligste og mest karakteristiske former i det dyriske plankton.

I virkeligheden er værket en pendant til Gunnar Nygaards: Dansk Plan-teplankton, 1945, som forfatteren også henviser til. De mange, som er interesseret i at arbejde med ferskvandsplankton — et felt, som med udbytte kan studeres selv med et lille svagtforstørrende mikroskop — har fået en enestående håndsrækning.

Værket har en kort indledning om kårenes indflydelse på planktonet; mest ofres der på den såkaldte svævetæori, som i sin tid var meget omdiskuteret. Det er forstæeligt, at forfatteren ikke kan undlade en beklagelse

over, at eksakte, eksperimentelle studier til belysning af svæveteorien stadig mangler så godt som.

Bogens smukke tavler og udsøgte typografi tjener både dens forfatter såvelsom forlag og Carlsbergfondet til megen ære. Poul Bondesen.

Bind II: Erik Zeuthen: Livets opståen og udvikling. 1952. 100 sider, 5 tabeller og 5 figurer. Pris: 8,50 kr.

Det væsentlige indhold af denne fortrinlige lille bog er en gennemgang af de fysiologisk-biokemiske træk, som tit på forbløffende måde falder sammen med den klassiske udviklingslære. Gennem de forskellige kapitler får man indblik i først og fremmest biokemiens nyeste bidrag til forståelse af slægtskabet mellem organismene: Fosfagenerne, vitaminerne, vand, salt og kvælstof — hele stofskiftets forbindelse med udviklingen.

Bogen kræver vel for de fleste lidt mere arbejde med stoffet, end tilfældet er med den emnebeslægtede ovenfor anmeldte, men det er et overmåde inspirerende arbejde, som det utvivlsomt lønner sig at gå i gang med.

Poul Bondesen.

F. W. Bræstrup: Hjortebogen. Ill. (Hans Reitzels forlag.) 1952. Pris: 21,50 kr.

En bog om det danske storvildt, men ikke alene for jægere. Zologen, dr. F. W. Bræstrup, har samlet en mængde stof om vore fem mere eller mindre vildtlevende arter af hjortedyr. Her er egne iagttagelser (specielt om rådyret), historisk materiale og dyrepsykologiske oplysninger. Forfatterens begejstring for den sidstnævnte videnskabsgren er næsten for vidtdreven som på side 61, hvor der berettes om tre indianeres latter efter en dødsensfarlig situation på en elgjagt. Latteren betegnes som en typisk overløbs-handling med henvisning til lignende handlinger hos rådyret og andetsteds i bogen! Alligevel er det disse afsnit, der gør bogen til en nyhed tillige med de store — ofte helsides fotografier, der pryder bogen. En af de få lånte tegninger (side 78), der viser kropform hos rådyr og kronhjort stående og under spring, er dog for rådyrets vedkommende uheldig — bl. a. sammenholdt med forfatterens egne fotografier side 33.

Et udførligt register afrunder bogen.

Poul Bondesen.

Mennesket og naturen. (Hans Reitzels forlag.)

En ny serie bøger under redaktion af Niels Blædel i sanråd med en prominent redaktionskomité er startet med det formål »at bringe de af tidens problemer, som videnskaben har fælles med enhver af os, frem til belysning i klarest mulig form«.

Bind I: P. Brandt Rehberg: Stof, liv og sjæl. 1952. 79 sider. Pris: 7,75 kr.

I denne lille, letlæselige bog behandles spørgsmålet om livets opståen og spørgsmålet om forbindelsen mellem sjæl og legeme, to emner, som danner ydergrænserne for vor viden, og som er underkastet de største undersøgelsesmæssige vanskeligheder. I første afsnit — »Stof og liv« — behandles kort

de forskellige hypoteser til forklaring af overgangen fra dødt til levende — et område, hvor især biologisk indstillede kemikere og fysikere kan gøre en indsats. Især er fotosyntesen jo i øjeblikket underkastet indgående studier.

De to sidste afsnit — »Stof og sjæl« og »Sjæl« — hvor nerve- og hormonsystemer drøftes i forhold til vort bevidsthedsliv, vil utvivlsomt interessere en bred læserkreds. Vore handlinger og vore karaktertræk er nu i søgelyset; hvad er medfødt, og hvad er tillært? Professor Brandt Rehberg har fundet mange belysende eksempler, og de konkluderende teorier om legemets »bevægelsesmønster« og hjernens »funktionsmønster«, som er medfødte egenskaber, men hvor man skal lære henholdsvis at ændre bevægelserne, som er nødvendige for at opretholde balancen, og at samarbejde indtryk og handlinger i det bestemte mønster, er tiltalende.

Må det være anmelderen tilladt at gøre opmærksom på et eksempel på medfødt bevægelsesmønster, som vist nok er dårligt kendt, men som kan supplere de omtalte eksempler: Den »tænkende« firbenehale! En frisk-afkastet firbenehale vil ved forsøg i 10-15 min. efter, at autotomien har fundet sted, stadig vende rundt, hvis den anbringes med den lyse bugside opad. Lidt efter lidt vil omdrejningen blive mere træg, og halens bevægelser stopper til sidst helt. Måske har nogle af »Flora og Fauna«s læsere gjort andre lignende iagttagelser, som kan belyse de interessante problemer, professor Brandt Rehberg opruller i sin lille bog? Poul Bondesen.

Lidt om Graa Fluesnapper. Som det vil være mange af dette tidsskrifts læsere bekendt, har grå fluesnapper (*Muscicapa striata*) for vane at anbringe sin rede de mærkeligste steder, især når den yngler i nærheden af menneskelig beboelse.

Sommeren 1951 opdagede jeg en rede imellem eller indenfor et par telefonklokker på en husmir. Sidste sommer var der igen et fluesnapperpar, som gentagne gange aflagde besøg ved redestedet, men først efter, at jeg havde revet den gamle rede ned, begyndte de at indrette sig. Det var øjensynlig parret fra foregående sommer, som altså ikke ville yngle i den gamle rede, men i en helt ny.

Flensborg, den 25/1 1953.

Niels Søndergaard.

Rottevandring. En sådan er iagttaget i Skaade 3 km syd for Århus i april 1952. Maskinmester Aage Kodahl var på vej til arbejde cyklende ned ad den stejle bakke mod Hørhavegaarden og så en lys stribe tværs over den mørke asfalt, klokken var 4,50. Striben viste sig at være brune rotter; de kom sydfra og fulgte så tæt efter hinanden, at han blev tvunget af cyklen. De luntede af sted to og to i jævn fart, og kæden af rotter hørte op efter 10 minutters forløb, hvad hr. Kodahl slutter af forsinkelsen til arbejdet. Et lille regnestykke og hans eget skøn siger, at flokken må tælles i tusinder.

Århus, den 7/4 1953.

A. E. Skjøt-Pedersen.

Største Lager i Danmark af zoologiske
Præparater til Brug ved Undervisning er hos

Konservator Chr. Aaboe Sørensen, Silkeborg

Vestergade 117 . Tlf. 297

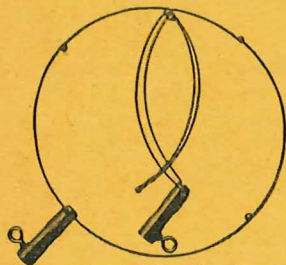
Vi leverer bl. a. følgende (alt i udstoppet Stand og en Del deraf i vore lovbeskyttede Celluloidkasser): Fugle, Pattedyr, Fisk, Krybdyr, Padder, Krebs m. fl. samt Kranier, Skeletter, Kasser med Biller og Sommerfugle til Undervisning, Insektkasser, Spritpræparater af Aalens Udvikling, Rødspættens og Frøens Udvikling m. m. m.

Skal De købe? -

*forlang da vort store, illustrerede Katalog,
der bl. a. er vejledende m. H. t. Skolesamlinger*

Alt modtages til Udstopning

Forretningen grundl. 1884

Den rigtige, sammenfoldelige
Ketsjerring. Let og solid, straks
klar til Brug Kr. 7,-

Holger Lennild

Frøbels Allé 1, København F
Tlf. Fasan 2702

Indbinding af Tidsskriftet

Ring eller skriv til mig, og jeg skal
sende Dem Prøvebind og Tilbud *Stort Lager af nye Materialer*

HELLERUP BOGBINDERI

Hellerupvej 10 . Tlf. HE 3795

v/ ARNE SØRENSEN

Insektkasser

efter opgivet Maal. **Spændbrætkasser med Brætter** efter
Ønske leveres i fineste, haandlavet Udførelse. Skriv efter Prislister

Viceinspektør S. Johs. Sørensen

Rosengaardsvej 29 . Odense . Tlf. 6660

Olaf Bagers Antikvariat

Skindergade 20 — Tlf. Palæ 8066 — København K.

køber og sælger

naturhistorisk faglitteratur, tidsskrifter, leksika, ordbøger
m. v. på alle sprog.

Skriv til os!

Besøg os, fri adgang til reolerne. Kataloger sendes på forlangende

Ældre Aargange af „Flora og Fauna“

faas ved Henvendelse til Redaktionen.

1908 og 1919 er udsolgt og af en Del Aargange er kun meget
faa tilbage.

Medlemmer af de Foreninger, der har »Flora og Fauna«
som Medlemsblad, faar betydelig Rabat.

Et restparti MOLL-plader

udsælges for kr. 8,00 pladen å $\frac{1}{2}$ m², 1×0,5 m

G. Sparre-Ulrich & Co.

Studiestræde 33, København K. Tlf. BY 6591 - 6513

Insektmåle,

sorte og hvide, minutien- og etikettestifter i fineste kvalitet
(originale tyske) **til billige priser.**

Svend Lyngtved Vibevangenget 50, Søborg. Tlf. Bagsv. 1793

Formændene for de Foreninger, der har Flora og Fauna som Medlemsblad:

Jylland: Redaktør *Sigfred Knudsen*, Aarestrupsvej 11, Aarhus.

Sjælland: Overlærer *P. K. Nielsen*, Sorøgade 21, Slagelse.

Fyen: Lektor *Niels Foged*, Aarestrupsvej 20, Odense.

Lolland-Falster: Inspektør *G. Dybkjær*, Stubbekøbingvej 47, Nykøbing F.

Bornholm: Overlærer, Redaktør *Th. Sørensen*, Aakirkeby.

Lepidopterologisk Forening: Viceinspektør *P. L. Jørgensen*,
Hoffmeyersvej 63, København F.

Redaktionens Adresse er: Villa „Fyen“, Aarestrupsvej 11, Aarhus